

2. Konjunkturutviklingen i Norge

BNP Fastlands-Norge økte med 2,6 prosent (regnet i faste 2009-priser) fra 2010 til 2011 ifølge de første tallene fra kvartalsvis nasjonalregnskap (KNR) for hele 2011. Siden bruttoproduktet i utvinning av råolje og naturgass i likhet med året før falt med 5,6 prosent, økte BNP i alt bare med 1,6 prosent i fjor. Veksten i fastlandsøkonomien har vært ganske stabil gjennom de siste to årene ifølge sesongjusterte kvartalstall fra KNR. I 2011 var det særlig økte investeringer og annen etterspørsel fra petroleumvirksomheten som holdt veksten

oppe, men en kraftig økning i boliginvesteringene bidro også klart. Konsumveksten både for husholdninger og i offentlig forvaltning trakk veksten litt ned og fallet i eksporten bidro til at veksten samlet sett endte om lag lik trendveksten for fastlandsøkonomien.

Etter å ha falt noe fra slutten av 2010 og inn i 2011, har arbeidsledigheten endret seg lite gjennom 2011. Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) viser en ledighetsrate på 3,3 prosent for 2011, en nedgang på 0,3

Tabell 2.1. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Regnskapstall for 2010-2011. Vekst fra forrige periode. Prosent**

	2010*	2011*	Sesongjustert			
			11:1	11:2	11:3	11:4
Realøkonomi						
Konsum i husholdninger mv.	3,7	2,2	0,2	0,5	0,3	0,6
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	-0,3	1,6	0,7	0,5
Bruttoinvesteringer i fast realkapital	-5,2	6,9	1,8	0,1	2,4	0,8
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	2,6	-0,4	0,1	4,4
Utvinning og rørtransport	-9,0	11,4	2,8	2,6	7,7	-4,4
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ¹	2,0	3,1	0,5	0,6	0,4	1,2
Eksport	1,8	-1,1	-1,0	-1,5	6,2	-4,3
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	1,0	-7,7	11,9	-8,0
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	-1,3	5,6	-1,0	-4,9
Import	9,9	2,5	7,7	-7,1	1,6	-0,6
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	3,5	-0,8	-0,5	2,1
Bruttonasjonalprodukt	0,7	1,6	-0,3	0,5	1,1	0,5
Fastlands-Norge	1,9	2,6	0,4	1,3	0,8	0,6
Arbeidsmarkedet						
Utførte timeverk	0,8	1,5	0,1	0,6	1,1	0,3
Sysselsatte personer	-0,1	1,4	0,3	0,4	0,7	0,3
Arbeidsstyrke ²	0,5	1,0	-0,1	0,3	0,8	0,5
Arbeidsledighetsrate, nivå ²	3,6	3,3	3,2	3,3	3,2	3,4
Priser og lønninger						
Årslønn ³	3,7	4,3
Konsumprisindeksen (KPI) ³	2,5	1,2	1,4	1,4	1,5	0,9
KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE) ³	1,4	0,9	0,8	1,0	1,1	1,1
Eksportpriser tradisjonelle varer	5,3	6,2	3,9	-0,3	-1,4	-1,1
Importpriser tradisjonelle varer	-0,6	4,1	3,5	-1,9	-0,4	1,0
Utenriksregnskap						
Driftsbalansen, milliarder kroner	313,6	387,0	79,0	95,0	111,6	101,4
MEMO (ujusterte nivåttall)						
Pengemarkedsrente (3 mnd. NIBOR)	2,5	2,9	2,6	2,8	3,0	3,1
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig ⁴	3,5	..	3,5	3,5	3,8	..
Råoljepris i kroner ⁵	484,3	620,5	601,2	636,6	616,7	627,3
Importveid kronekurs, 44 land, 1995=100	90,3	88,1	89,1	87,8	87,4	87,9
NOK per euro	8,01	7,79	7,82	7,82	7,77	7,76

¹ Konsum i husholdninger og idelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i Fastlands-Norge.

² Ifølge AKU.

³ Forekommer ikke på kvartal.

⁴ Gjennomsnitt for perioden.

⁵ Gjennomsnittlig spotpris Brent Blend.

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norges Bank.

prosentpoeng fra året før. Sysselsettingsveksten har tatt seg noe opp i 2011 og det samme har arbeidsstyrken. Høy befolkningsvekst som følge av stor innvandring fra nord-europeiske land bidrar mye til veksten i arbeidsstyrken. Veksten i arbeidsproduktiviteten i fastlandsøkonomien har vært i overkant av en prosent de to siste årene. Det er noe lavere enn underliggende trendvekst og en bredere konjunkturoppgang vil normalt gi en høyere produktivitetsvekst.

Prisveksten målt med konsumprisindeksen (KPI) var bare 1,2 prosent i 2011 og ble halvert i forhold til året før. Justert for avgiftsendringer og energivarer økte KPI-JAE med 0,9 prosent mot 1,4 prosent i 2010. Det var særlig nedgangen i elektrisitetsprisene gjennom 2011 som bidro til nedgangen i KPI-veksten. Prisveksten på importerte konsumvarer var svært lav blant annet som følge av en sterkere kronekurs og svak prisvekst på internasjonale konsumvarer. Priser på internasjonale matvarer (råvarer) var høye for ett år siden, men falt stort sett gjennom hele fjoråret. Lavere vekst i husleier er også en faktor bak den fallende prisveksten i Norge, og her kan lavere nominelle renter ha spilt en rolle. Veksten i lønnskostnader per produsert enhet var litt høyere i 2011 enn året før, men økningen er så liten at den neppe spilte noen avgjørende rolle for prisutviklingen i fjor. Årslønnsveksten var litt høyere i 2011 enn året før, og reallønnsveksten var derfor nesten to prosentpoeng høyere siden inflasjonen var klart lavere. Et litt strammere arbeidsmarked kan forklare noe av den økte lønnsveksten, og lønnsveksten var ganske lik mellom hovedsektorene i økonomien.

De to siste årene har etterspørselen fra offentlig forvaltning bidratt til å dempe veksten i samlet innenlandsk etterspørsel og veksten i fastlandsøkonomien. Også i 2012 vil offentlig forvaltnings bruk av varer og tjenester bidra til å dempe veksten i økonomien. Den sterkeste impulsen fra finanspolitikken kommer fra høy vekst i overføringene som vil bidra til høy vekst i husholdningenes realdisponible inntekter. Denne veksten vil stimulere husholdningenes etterspørsel. Igangsettingen av nye boliger tyder på at veksten i boliginvesteringene framover ikke vil bli like sterk som i fjor, men den vil likevel bidra til å trekke veksten i fastlandsøkonomien videre opp. Veksten i boligprisene bidrar til å stimulere boligbyggingen og det er ikke grunn til å regne med at de nylig innførte tiltakene for å dempe boliglånsveksten vil påvirke boliginvesteringene mye selv om tiltakene vil dempe boligprisveksten noe framover. Husholdningenes forbruksvekst har ikke vært høy tatt i betraktning det lave rentenivået og den høye inntektsveksten. Det er vanskelig å forklare utviklingen i husholdningenes forbruk på annen måte enn at usikkerheten i den nasjonale og internasjonale økonomien har betydning for norske husholdningers kjøp. Antakelig vil dette prege utviklingen en god stund framover.

Den svake utviklingen internasjonalt spiller for tiden en stor rolle for norsk økonomi. Det lave rentenivået vi nå opplever påvirkes av at ledende sentralbanker også

holder styringsrentene lave. Når norsk økonomi oppfattes som mer solid enn de fleste andre, kan det ha bidratt til den sterke kronekursen. Sammen med en svak vekst i markedene for norsk eksport, fører dette til vansker for deler av konkurranseutsatt næringsliv som enten får for lav lønnsomhet til å overleve i Norge, eller delvis priser seg ut av markedet hjemme og ute når de velter over økte norske kostnader på kundene.

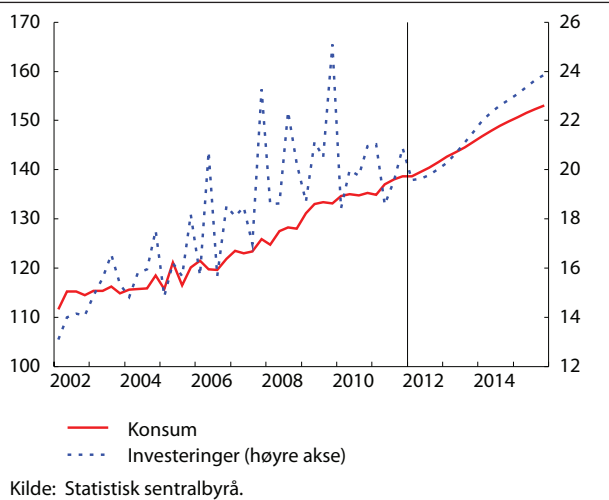
Med svak vekst internasjonalt i flere år framover må veksten i norsk økonomi i hovedsak komme via innenlandsk etterspørsel. Det er rimelig å regne med at finanspolitikken ikke vil gi store nye impulser til veksten i økonomien utover det som knytter seg til realveksten i stønader og en antakelse om økte investeringer i infrastruktur. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å ligge nær trendveksten i fastlandsøkonomien framover. Inntektene til husholdningene vil øke klart framover og hvis den utviklingen vi anslår skulle inntreffe i grove trekk, vil usikkerheten som i dag preger husholdningenes tilpasning kunne avta. Da vil spareraten synke litt mot slutten av prognoseperioden. Det vil gi stimulanse til veksten i økonomien. En slik konsumdrevet oppgang, hjulpet av en viss økning i oljesektorens impulser til økonomien, vil gjøre at veksten i fastlandsøkonomien tar seg opp framover. Lønns- og prisveksten vil ta seg opp fra 2013 og framover. Det vil antakelig føre til at rentenivået øker, om lag i takt med rentenivået i eurosone.

2.1. Finanspolitikk

KNR viser en moderat vekst i konsum og bruttoinvesteringer i offentlig forvaltning i 2011. Konsumveksten i offentlig forvaltning er beregnet til 1,5 prosent. I statsforvaltningen økte konsumet med vel 1 prosent i 2011, mens økningen i kommuneforvaltningen var nærmere 2 prosent. Finanspolitikken ble lagt om i ekspansiv retning i 2009 for å motvirke finanskrisens negative virkninger på norsk økonomi. Det medførte sterk vekst i offentlig forvaltnings kjøp av varer og tjenester dette året. Både i 2010 og i 2011 ble veksten klart avdempet ettersom motkonjunkturtiltakene ble faset ut. Også de samlede bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning økte moderat fra 2010 til 2011. I 1. kvartal 2011 var det høye investeringer i forsvarsmateriell. Justert for dette har investeringene i offentlig forvaltning økt svakt i de tre siste kvartalene av fjoråret.

Stønader til husholdningene økte med 6,4 prosent i 2011. Som følge av den lave veksten i konsumprisene var realveksten i stønadene vel 5 prosent i 2011, mot en realvekst på vel 3 prosent året før. Alderspensjonene har bidratt mest til denne økningen, mens summen av barnetrygd, kontantstøtte, sykepenger og dagpenger ved arbeidsløshet var nominelt uendret. De samlede etterspørselsimpulsene fra offentlig kjøp av varer og tjenester samt stønader økte reelt med 2,8 prosent i 2011, noe som er litt høyere enn trendveksten i fastlandsøkonomien. I kapittel 5 gis det en detaljert gjennomgang av utviklingen i offentlig forvaltnings inntekter og utgifter i senere år.

Figur 2.1. Offentlig forvaltning. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Offentlig forvaltnings nettofinansinvesteringer er anslått til 365 milliarder kroner i 2011. Regnet eksklusive skatte- og formuesinntekter fra petroleumsvirksomheten var nettofinansinvesteringen 12 milliarder kroner. Kommuneforvaltningen hadde nettofinansinvesteringer på minus 21 milliarder kroner. Strukturelt, oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU) var klart innenfor 4-prosentbanen i 2011. Ifølge stortingsproposisjonen Ny saldering av statsbudsjettet 2011, ville SOBU utgjøre 3,2 prosent av fondskapitalen ved inngangen til 2011. Foreløpige regnskapstall for 2011 antyder muligheter for ytterligere nedjustering av SOBU. Finansdepartementet vil publisere nye tall i mai ved framleggelsen av Revidert nasjonalbudsjett 2012.

Ifølge anslagene i Nasjonalbudsjettet (NB) 2012 ville regjeringen bruke litt mindre enn 4-prosentbanen i 2012, men man regnet med at avstanden til 4-prosentbanen ville bli klart mindre enn i 2011. Reviderte inntektstall for 2011 og det forhold at fondets verdi ved inngangen til 2012 ble klart høyere enn anslått i NB 2012, tilsier at avviket fra 4-prosentbanen kan bli stort også i 2012.

Våre detaljerte anslag for finanspolitikken i 2012 ligger nær anslagene i NB 2012, og baserer seg blant annet på de vedtatte skatte- og avgiftsendringene for i år. Indirekte skatter øker litt utover inflasjonsjustering, og bidrar til å trekke opp konsumprisveksten med knapt 0,1 prosentpoeng fra 2011 til 2012. Det er særlig økt sats for matmoms som bidrar til dette. Nominelle beløpsgrenser i personbeskatningen er oppjustert med 4 prosent, tilsvarende anslått årslønnsvekst i NB 2012. Vi anslår at lønnsveksten i år vil bli noe lavere enn 4 prosent, og det bidrar implisitt til en reduksjon i den direkte beskatningen. Den høye veksten i stønader til husholdningene ser ut til å fortsette i 2012. Det skyldes dels at antall personer som tar ut alderspensjon etter de nye pensjonsreglene forventes å øke mye og dels at antall eldre øker. Stønader til husholdningene forventes å

Boks 2.1. Noen budsjettbegreper

Det oljekorrigerte underskuddet på statsbudsjettet viser samlet underskudd på statsbudsjettet justert for inntekter og utgifter fra petroleumsvirksomheten. Justeres dette for avvik fra beregnet trend i overføringer fra Norges Bank og netto renteinntekter, særskilte regnskapsforhold (ofte knyttet til endret funksjonsfordeling mellom stats- og kommuneforvaltningen) og konjunkturforskjell som påvirker statsbudsjettets inntekter og utgifter, framkommer strukturelt, oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet. Handlingsregelen for finanspolitikken sier at dette underskuddet over tid skal dekkes av forventet realavkastning (anslått til 4 prosent) av Statens pensjonsfond utland. Statens nettoinntekter fra petroleumsvirksomheten spares dermed i sin helhet gjennom innskudd i pensjonsfondet, mens overføringer fra fondet dekker det oljekorrigerte underskuddet slik at overskuddet før lånetransaksjoner på statsbudsjettet blir nær null.

Oljekorrigert og strukturelt budsjettunderskudd. Milliarder kroner

	2009	2010	2011 FIN	2011 SSB
Oljekorrigert underskudd på statsbudsjettet	97	104	84	79
Strukturelt oljekorrigert budsjettunderskudd (SOBU)	100	108	99	..
Forventet avkastning av Statens pensjonsfond utland (4 prosent av fondskapitalen)	91	106	123	..
SOBU i prosent av trend-BNP Fastlands-Norge	5,4	5,5	4,7	..
SOBU i prosent av fondskapitalen	4,4	4,1	3,2	..

Kilder: For 2009 og 2010: Nasjonalbudsjettet 2012. For 2011: Prop 45 S (FIN) og Statsregnskapet (SSB).

øke med om lag 7 prosent i 2012, og realveksten anslås å bli om lag som i 2011.

Ettersom vårt anslag for lønnsveksten i 2012 er litt lavere enn i NB 2012, vil vedtatt budsjetttramme gi rom for litt høyere realvekst i konsumet i offentlig forvaltning enn det som er anslått i NB 2012. Vi regner med en konsumvekst neste år på vel 2 prosent mot et anslag på 1,5 prosent i NB 2012. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning antas å bli omtrent de samme i 2012 som i 2011. Til sivile formål vil det imidlertid bli en klar økning. De samlede etterspørselsimpulsene fra finanspolitikken i 2012 ventes da å bli om lag som i 2011.

Finanspolitikken antas å gi litt større etterspørselsimpulser i årene 2013-2015 enn i år. Vi forutsetter et reelt uendret skattenivå i hele banen. Pensjonsstønadene vil vokse mye reelt sett i årene framover, men veksten vil påvirkes mer av økningen i antall eldre enn av at mange som er 62 år og eldre velger å ta ut AFP. Overføringene til husholdningene er anslått å øke reelt med om lag 5 prosent årlig i 2013-2015. Veksten i konsumet i offentlig forvaltning antas å øke med 2,5-3 prosent årlig, om lag som beregnet trendvekst i fastlandsøkonomien. Bruttoinvesteringene i offentlig forvaltning vil trolig

øke mer enn konsumet ut fra et ønske om økte investeringer i infrastruktur og vi legger til grunn en vekst på om lag 6 prosent i årene 2013-2015. Veksten i de samlede etterspørselsimpulsene fra kjøp av varer og tjenester samt overføringer anslås til vel 3,5 prosent i disse tre årene. Dette er høyere enn anslått trendvekst for fastlandsøkonomien.

Vi anslår en noe høyere vekst i Statens pensjonsfond utland enn i NB 2012 som følge av våre antakelser om noe høyere olje- og gasspriser. Mens NB 2012 anslår at realoljeprisen vil falle en god del fra 2011 til 2015, regner vi med at oljeprisen faller en del gjennom 2012. Deretter antar vi at den vil holde seg ganske stabil eller øke svakt reelt videre framover. SOBU regnet som andel av fondskapitalen vil da ifølge våre anslag komme ned mot 2 prosent i 2013-2015.

2.2. Pengepolitikk

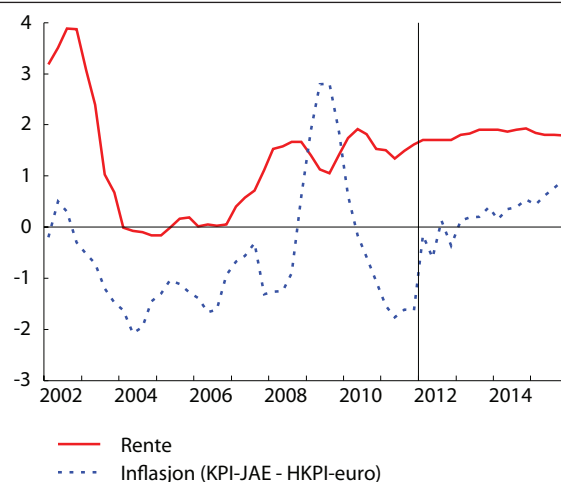
I utøvelsen av pengepolitikken legger Norges Bank vekt på utviklingen i inflasjonen målt ved forskjellige indikatorer, blant annet SSBs konsumprisindeks justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE). Samtidig praktiserer Norges Bank en fleksibel inflasjonsstyring hvor rentesettingen er framoverskuende og det legges vekt på forløpet til inflasjonen. Det tas også hensyn til konjunktursituasjonen og utsiktene for produksjon og sysselsetting. Målt ved 12-månedersveksten i KPI-JAE var inflasjonen 1,3 prosent i januar 2012.

Krisen i verdens finansmarkeder og svake konjunkturutsikter medførte at Norges Bank fra høsten 2008 og gjennom ni måneder satte ned styringsrenta med 4,5 prosentpoeng, slik at den i juni 2009 var 1,25 prosent. Fra oktober 2009 til mai 2010 ble den satt opp tre ganger. Deretter ble den holdt uforandret inntil den igjen ble satt opp i mai 2011. Hver av disse renteøkningene var på 0,25 prosentpoeng. Klart svakere utsikter for norsk og internasjonal økonomi og økt risikopåslag bidro til at styringsrenta i desember 2011 ble satt ned 0,5 prosentpoeng, slik at styringsrenta nå er 1,75 prosent.

Som en direkte følge av finanskrisen økte forskjellen mellom pengemarkedsrenta og styringsrenta. Før dette fulgte pengemarkedsrenta stort sett styringsrenta med et påslag på om lag 0,25 prosentpoeng. Siden sommeren 2007 har påslaget vært vesentlig større, og i månedsskiftet september/oktober 2008 var det oppe i over 2 prosentpoeng. Fra sommeren 2009 til sommeren 2011 beveget påslaget seg mellom 0,5 og 0,75 prosentpoeng. Pengemarkedsrenta var som årsgjennomsnitt 2,9 prosent i 2011 og har hittil i år ligget nær 2,7 prosent. Forskjellen mellom styringsrenta og pengemarkedsrenta er dermed kommet opp i nesten ett prosentpoeng.

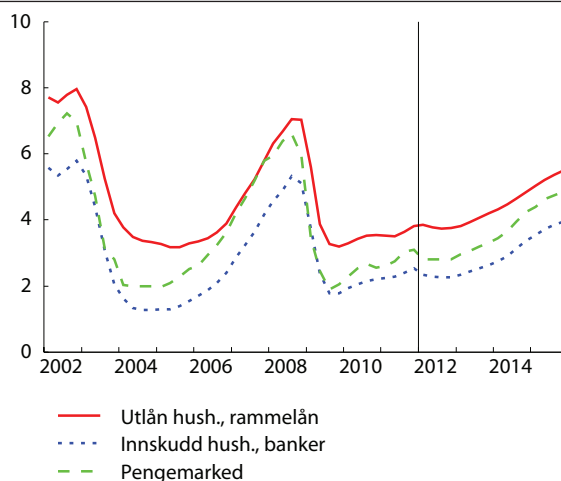
Finansinstitusjonenes gjennomsnittlige innskudds- og utlånsrente følger normalt i stor grad utviklingen i pengemarkedsrenta. Innskuddsrenta økte fra 2,2 prosent ved inngangen av 2011 til 2,5 prosent ved

Figur 2.2. Rente- og inflasjonsforskjeller mellom Norge og euroområdet. Prosentpoeng

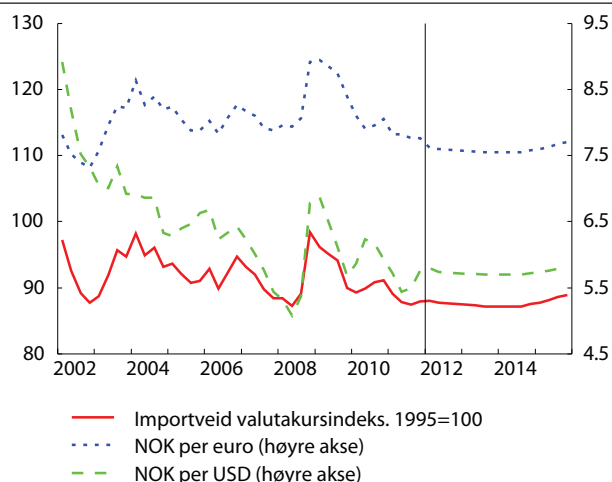
Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.3 Norske renter. Prosent

Kilde: Norges Bank og Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.4. Valutakurser

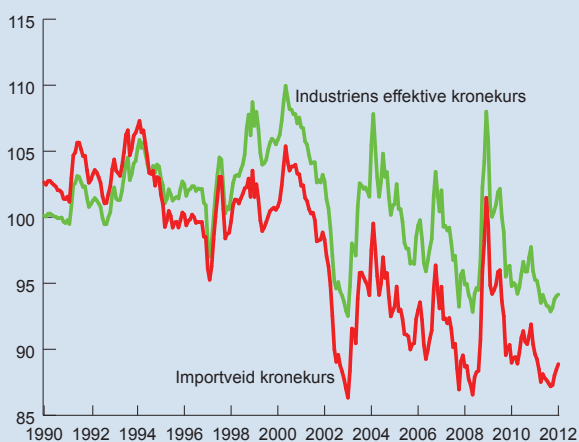
Kilde: Norges Bank.

Boks 2.2. Importveid kronekurs og industriens effektive kronekurs

Om lag 40 prosent av Norges utenrikshandel i tradisjonelle varer (dvs. eksport og import av varer unntatt olje, gass, skip og plattform) skjer med land som er med i EUs pengeunion. Kronekursen målt mot euro gir følgelig begrenset informasjon om den norske kronens internasjonale verdi. Det er derfor viktig å supplere med alternative valutakursindikatorer som i større grad gjenspeiler bredden i vårt handelsmønster. Eksempler på slike er industriens effektive kronekurs (konkurranskursindeksen) og importveid kronekurs. Industriens effektive kronekurs er beregnet på grunnlag av kursen på norske kroner mot valutaene for Norges 25 viktigste handelspartnere, og er et geometrisk gjennomsnitt basert på OECDs løpende konkurransevekter. Vektene i den importveide kronekursen er beregnet med utgangspunkt i sammensetningen av importen av tradisjonelle varer fra Norges 44 viktigste handelspartnere. Begge indeksene er konstruert slik at høye verdier betyr en svak krone, og lave verdier en sterk krone.

I figuren indikerer begge indeksene at krona gjennomgående har vært på et sterkere nivå siden rundt århundreskiftet. Forløpet til de to indeksene er imidlertid ikke helt sammenfallende. For eksempel var krona i januar i år rundt 13 prosent sterkere enn gjennomsnittet for 1990-tallet målt ved den importveide kronekursen, mens den ifølge industriens effektive kronekurs bare var 8 prosent sterkere. Dette gjenspeiler at de to indeksene er konstruert for litt ulike formål; konkurransekursindeksen skal gjenspeile norsk industris konkurranseflate både på eksport- og hjemmemarkedet, mens den importveide kronekursen viser kursutviklingen for et gjennomsnitt av norske importvarer. Den noe forskjellige utviklingen innebærer at krona siden 1990-tallet har styrket seg betydelig mindre mot land Norge eksporterer til enn mot land Norge importerer fra. Kronas internasjonale kjøpekraft er med dette styrket mer enn industriens internasjonale konkurransevne er svekket.

Importveid kronekurs og industrien effektive kronekurs

utgangen av 3. kvartal. Utlånsrenta fra finansinstitusjoner i alt økte fra 4,1 til 4,3 prosent i samme periode. Finansinstitusjonenes rentemargin har dermed ligget rundt 1,9 prosentpoeng i denne perioden. Utlånsrenta

for finansinstitusjonenes rammelån med sikkerhet i bolig – som vi fra denne utgaven av konjunkturrapporten lager prognoser for (se egen boks) – steg i løpet av fjorårets tre første måneder fra 3,5 prosent til 3,8 prosent.

Norges Banks rentesetting påvirker aktiviteten i økonomien gjennom flere kanaler. For det første påvirker rentenivået husholdningenes konsum og boliginvesteringer, samt næringslivets realinvesteringer. Økt rente vil trekke både konsum og investeringer ned og dermed bidra til å dempe aktiviteten i økonomien. For det andre vil rentene påvirke aktivitetsnivået gjennom kronekursen. Økt norsk rente drar i retning av styrket krone, og bidrar dermed isolert sett til økt import og redusert eksport. Begge deler reduserer innenlandsk produksjon, og bidrar til å dempe presset i en oppgangskonjunktur.

Rentenivået påvirker publikums gjeld, som i sin tur også er viktig for den finansielle stabiliteten i økonomien. Veksten i publikums innenlandske bruttogjeld (K2) fra 3. til 4. kvartal 2011 var på 6,6 prosent, sesongjustert og regnet som årlig rate. Dette er på linje med kvartalsveksten både i 1. og 2. kvartal og innebærer at den høye veksten på 7,4 prosent i 3. kvartal bare var forbigående. Det var i første rekke gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak som førte til den høye gjeldsveksten for publikum i 3. kvartal. Mens gjeldsveksten i ikke-finansielle foretak lå på om lag 3,5 prosent i 1. og 2. kvartal, steg den til i overkant av 7 prosent i 3. kvartal før den falt ned igjen til i underkant av 6 prosent i 4. kvartal. Gjeldsveksten i kommunene har falt det siste halvannet året fra nærmere 20 prosent i 2. kvartal 2010 til 6,6 prosent i 4. kvartal 2011. I husholdningene var gjeldsveksten på 7,0 prosent i 4. kvartal. Dette var noe lavere enn i de tre første kvartalene i 2011, men samtidig litt høyere enn i 2010. Utviklingen i publikums kredittvekst tyder ikke på at det har vært problemer med kreditttilgangen så langt.

Målt med den importveide kronekursen styrket krona seg gjennom hele 2009 med over 10 prosent. Dette innebar i stor grad en reversering av svekkelsen året før. Gjennom 2010 endret verdien av krona seg lite. Styrkingen gjennom 2009 bidro til at krona styrket seg med 3,7 prosent fra 2009 til 2010. De første ni månedene i 2011 styrket krona seg, mens den svekket seg noe de siste tre månedene. Fra 2010 til 2011 styrket krona seg med 2,4 prosent. Mens styrkingen av krona fra 2009 til 2010 i første rekke skjedde mot euro, kom kronestyrkingen fra 2010 til 2011 først og fremst mot dollar. Som årsgjennomsnitt kostet en dollar 6,05 kroner i 2010 og 5,60 kroner i 2011, en styrking på over 7 prosent. Mot euro styrket krona seg i samme periode med 2,7 prosent. Midt i februar 2012 er euro-kursen rundt 7,55, mens dollaren har styrket seg siden i fjor sommer og koster nå om lag 5,75 kroner.

Statsgjeldskrisen mange land nå opplever leder til kutt i offentlige utgifter og økte skatter, og bidrar dermed til å redusere den allerede lave internasjonale veksten.

Boks 2.3. Prognoser for renta på rammelån

Fra og med Økonomiske analyser 1/2012 vil vi lage prognoser for gjennomsnittlig utlånsrente fra finansinstitusjoner på rammelån med sikkerhet i bolig. Rammelån er et lån med en øvre ramme for hvor mye låntaker får låne, og låntaker kan selv øke eller redusere lånet innenfor denne rammen. I tidligere utgaver av Konjunkturtrendensene har Statistisk sentralbyrå laget prognoser på gjennomsnittlige utlånsrenter fra banker, og denne renta har blitt mindre representativ ettersom bankene har fått en mindre andel av totale utlån. Omleggingen innebærer at vi nå lager prognose på en rentestørrelse som mange husholdninger vil kunne kjenne igjen, da renta på rammelån er en god indikator på flytende renta på boliglån med god sikkerhet.

Bankene har de siste årene opprettet egne kredittforetak som de har overført en del av boliglånsporteføljen til. Dette har delvis skjedd fordi banker og kredittforetak reguleres forskjellig, og det har medført at bankenes andel av utlån til husholdningene er redusert over tid. Utviklingen ble forsterket i forbindelse med finanskrisen i 2008-2009 da myndighetene innførte en bytteordning der staten lånte ut statspapirer mot sikkerhet i obligasjoner. Kun kredittforetak kunne benytte bytteordningen. Bankene står derfor nå bare for halvparten av finansinstitusjonenes utlån med sikkerhet i bolig. Det er lån med høy sikkerhet som er flyttet fra bankene. Dermed er gjennomsnittlig utlånsrente i finansinstitusjonene lavere enn gjennomsnittlig utlånsrente i bankene.

Rentetallene for gjennomsnittlig utlånsrente fra banker omfatter alle typer utlån og ikke bare lån til boligformål for husholdningene. Utlån som ikke er sikret med pant i bolig

skjer som regel til en høyere rentesats enn lån som har slik sikkerhet. Rentestatistikken viser at forskjellen mellom bankenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig og den gjennomsnittlige utlånsrenta generelt, er på over ett prosentpoeng. Utlånsrenta fra banker omfatter også lån til ikke-finansielle foretak og offentlige foretak, samt kommuner. Renta som ikke-finansielle foretak betaler ligger normalt over den renta husholdningene betaler.

Rentestatistikken viser at gjennomsnittlig renta på rammelån fra finansinstitusjoner har ligget rundt 0,4 prosentpoeng lavere enn gjennomsnittlig renta på nedbetalingslån fra finansinstitusjoner de siste årene, når begge typer lån er sikret med pant i bolig. En viktig grunn til forskjellen er at nedbetalingslån også omfatter lån med høy belåningsgrad, mindre sikkerhet og høyere renta. En annen grunn til renteforskjellen mellom rammelån og nedbetalingslån er at sistnevnte også omfatter lån med fastrente. Vår vurdering er at finansinstitusjonenes gjennomsnittlige utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig gir et godt bilde av rentenivået for boliglån med god sikkerhet og løpende renta. Finansinstitusjonenes rammelån med sikkerhet i bolig utgjør nå en firedel av finansinstitusjonenes utlån med sikkerhet i bolig.

I SSBs rentestatistikk måles rentene ved utgangen av kvartalet. I våre beregninger benytter vi rentetall som gjennomsnitt over hele kvartalet. For rentetall som er hentet fra rentestatistikken innebærer det at vi i våre analyser og tabeller benytter gjennomsnittet av renta ved utgangen av forrige og inneværende kvartal.

Dette resulterer i lavere etterspørsel for norsk eksportrettet næringsliv. Videre kan økt differanse mellom norske og utenlandske renter forsterke problemene for konkurranseutsatt næringsliv gjennom ytterligere styrking av krona. Begge deler drar i retning av fortsatt lave renter også i Norge. Siden innenlandsk prisstigning er lav, vil ikke argumentet om å forankre inflasjonsforventningene være til hinder for å holde renta på et lavt nivå. Men et lavt rentenivå kan bidra til økt kredittvekst, høyere boligpriser og økt fare for et stort boligprisfall når rentenivået normaliseres eller om økonomien skulle bli utsatt for et kraftig konjunkturtillbakeslag.

Vi har lagt til grunn en om lag uendret pengemarkedsrente gjennom 2012 på 2,8 prosent. Det innebærer ingen flere kutt i styringsrenta med mindre risikopåslaget øker. Gjennom neste år ser vi for oss en svak økning i pengemarkedsrenta før den øker noe mer gjennom 2014. I slutten av 2015 kommer pengemarkedsrenta opp i 4,9 prosent. Boliglånsrenta – definert ved finansinstitusjonenes utlånsrente på rammelån med sikkerhet i bolig – følger pengemarkedsrenta og kommer i så fall opp i 5,5 prosent i 4. kvartal 2015.

I euroområdet forventer vi at pengemarkedsrenta vil ligge like over én prosent fram til midten av 2013 før den også stiger. Rentedifferansen mellom Norge og

euroområdet ventes å holde seg nær dagens nivå ut prognoseperioden.

Vi forventer at krona holder seg sterk i hele prognoseperioden. Høyere renta i Norge og høy oljepris taler for dette. En noe høyere prisstigning i Norge enn i EU fra 2013 og utover trekker i motsatt retning. Krona antas å styrke seg med om lag 0,5 prosent både i år og neste år som følge av renteforskjellen. I 2015 reverseres styrkingen fordi inflasjonen øker mer i Norge enn i EU.

2.3. Inntekt, konsum og sparing i husholdningene

Husholdningenes disponible realinntekter økte ifølge foreløpige nasjonalregnskapstall med 4,0 prosent i 2011, mot 3,5 prosent året før. Om lag ett prosentpoeng lavere prisvekst bidro mye til den økte realinntektsveksten i fjor. Lønnsinntektene, som er den største inntektskilden for husholdningene, bidro særlig til inntektsveksten i 2011 ettersom sysselsettingen viste en oppgang i fjor mot en liten nedgang året før. Økte offentlige stønader, i hovedsak som følge av økte utbetalinger av pensjoner, ga også et sterkt bidrag til inntektsveksten i fjor. Utviklingen i netto renteinntekter ga imidlertid ikke vekstbidrag av betydning i 2011.

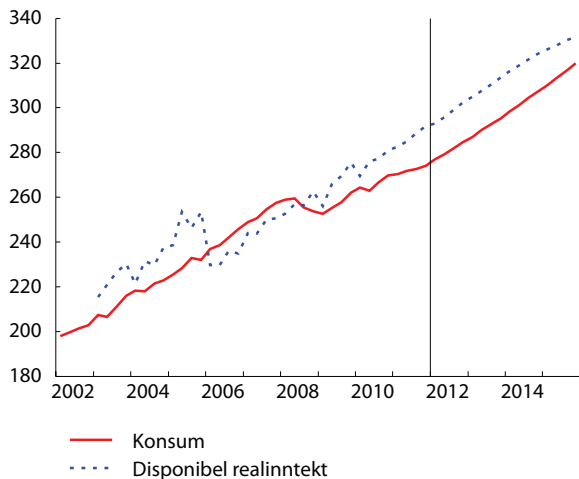
Til tross for sterk realinntektsvekst økte konsumet med bare 2,2 prosent i 2011, om lag 1,5 prosentpoeng lavere

Tabell 2.2. Husholdningenes disponible realinntekter. Prosentvis vekst fra året før

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Totalt	-6,4	6,3	3,9	3,9	3,5	4,0	3,6	3,8	3,7	2,7
Eksklusive aksjeutbytte	4,2	5,0	3,1	4,0	3,2	3,6	3,9	3,7	3,6	2,5

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.5. Inntekt og konsum i husholdninger mv. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

enn året før. Forsiktighetsmotivert sparing hos husholdningene – som følge av usikkerhet omkring internasjonal økonomi – var antakelig en viktig årsak til den svake utviklingen i konsumet. Særlig bilkjøpene, med en vekstrate på kun 2,2 prosent i 2011 mot nær 22 prosent året før, bidro til svakere utvikling i varekonsumet. Matvarer og klær og sko, som er to andre viktige varekonsumgrupper, viste svak vekst i 4. kvartal 2011. Mens matvarer sesongjustert vokste med bare 0,6 prosent, falt klær og sko med hele 1,7 prosent i 4. kvartal og bidro dermed til den svake veksten i varekonsumet på årsbasis i fjor. Samtidig falt forbruket av elektrisitet kraftig etter sterk vekst i 2010 som følge av svært kald vinter. Tjenestekonsumet økte derimot med 2,6 prosent i fjor, om lag 0,3 prosentpoeng mer enn året før. Viktige tjenestegrupper som fritidstjenester, passasjertransport og hotell- og restauranttjenester bidro til veksten i fjor.

Den forsiktighetsmotiverte sparingen hos husholdningene bidro til at sparingeraten (sparing regnet som andel av disponibel inntekt) økte fra 6,3 prosent i 2010 til 8,2 prosent i 2011. Til sammenligning økte sparingeraten med nesten 3,5 prosentpoeng i 2009 i kjølvannet av finanskrisen. Dersom vi regner kjøpene av varige konsumgoder, herunder bilkjøpene, som investering og ikke som konsum, kan sparingeraten beregnes til 10,3 prosent i 2011 og 8,6 prosent i 2010. Det vises til kapittel 6 for en nærmere omtale av husholdningenes inntekt og sparing.

Utviklingen i husholdningenes inntekter, boligformue og renter er viktige faktorer for konsumutviklingen. Selv om de store vekstbidragene fra lønnsinntektene og offentlige stønader ventes å fortsette de nærmeste

årene, vil etter hvert noe høyere renter og økende konsumprisvekst virke modererende på veksten i disponibel realinntekt. Vi venter således en årlig vekst i husholdningenes disponible realinntekter på vel 3,5 prosent i årene 2012-2014, fallende til vel 2,5 prosent i 2015. Boligformuen øker med stigende boligpriser, noe som stimulerer konsumet de nærmeste årene. Vi anslår konsumveksten til rundt 3 prosent for inneværende år, økende til om lag 4 prosent i årene 2013-2015. Dette er en svakere konsumutvikling enn under forrige konjunkturoppgang fra 2004 til 2007. Den gjennomsnittlige årlige vekstraten i konsumet fra 2012 til 2015 ligger vel ett prosentpoeng under nivået i årene fra 2004 til 2007. Dersom vi korrigerer for befolkningsveksten blir forskjellen større. Mens gjennomsnittlig årlig konsumvekst per innbygger var 3,9 prosent i perioden 2004-2007, innebærer våre prognoser en vekstrate på 2,4 prosent i perioden 2012-2015.

Med den usikkerheten som fortsatt råder omkring internasjonal økonomi vil trolig forsiktighetsmotivert sparing til en viss grad gjøre seg gjeldende også i prognoseperioden. Vi ser nå for oss at sparingeraten vil ligge på vel 8 prosent i årene 2012-2014, om lag som i 2011. Deretter vil den synke ned til 7 prosent i 2015. Dette er likevel et høyt nivå i et historisk perspektiv. Mye av sparingen til husholdningene er i form av investeringer i bolig. Et mål på utviklingen i husholdningenes finansielle stilling er nettofinansinvesteringer. I nasjonalregnskapets inntektsregnskap framkommer disse ved å trekke investeringer i ikke-finansiell kapital (hovedsakelig boliginvesteringer) fra sparingen. Husholdningene anslås, i takt med utviklingen i boliginvesteringene, å redusere sine nettofinansinvesteringer fra vel 24 milliarder kroner i 2011 til om lag -12 milliarder kroner i 2015.

2.4. Boliginvesteringer og boligpriser

Investeringene i bolig fikk et markert oppsving i fjor og endte med en årsvekst på 22 prosent ifølge de siste tallene fra KNR. Siden bunnivået i 2. kvartal i 2010, etter tre år med gjennomgående fall, har boliginvesteringene vokst hvert kvartal. Denne sterke oppgangen i boliginvesteringene har vært drevet av sterk realinntektsvekst, rask befolkningsvekst, lave realrenter og høy prisvekst på bolig. Nivået i boliginvesteringene kom i 4. kvartal 2011 over toppnivået fra 2007.

Byggearealstatistikken, som er hovedkilden for beregning av boliginvesteringene, viser at igangsatt bruksareal til bolig i fjor var tilbake på nivået fra årene før finanskrisen, etter en klar økning gjennom de to siste årene. Det ble igangsatt 27 735 nye boliger i løpet av 2011, hele 30,3 prosent flere enn året før. Utsikter til

Boks 2.4. Hva skal til av renteøkning for å kvele boligprisveksten?

Boligprisene påvirker boligbyggingen og husholdningenes formuessituasjon og derigjennom deres forbruk. Utviklingen i disse prisene er derfor viktig for konjunkturutviklingen, men også for finansiell stabilitet i norsk økonomi. Våre prognoser viser en klar boligprisvekst de neste fire årene, om enn litt lavere enn i de to siste årene. Etter nesten 20 år med så og si kontinuerlig prisvekst, og med bare en relativ beskjeden nedgang i et halvt år i forbindelse med finanskrisen, kan det tenkes at mange oppfatter vekst i boligprisene nærmest som en «naturlov». Det er det ikke. Årsaken til at våre prognoser viser en fortsatt vekst, er at fundamentale faktorer knyttet til husholdningenes økonomi ser relativt lyse ut framover (se egen boks: «Hva bestemmer utviklingen i boligprisene?» i kapittel 6). Vi vil i denne boksen illustrere hvor mye eller lite som skal til for at boligprisene skal falle.

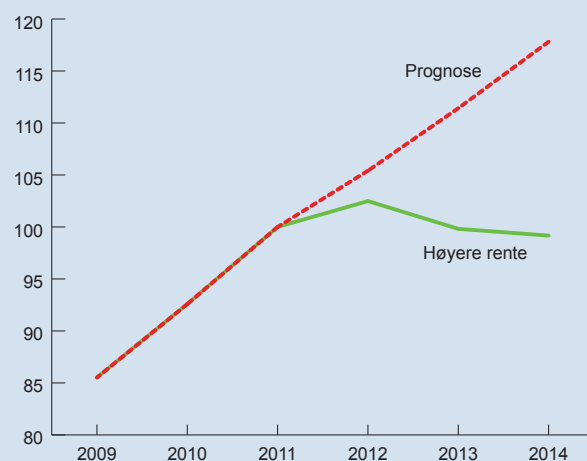
Det er flere faktorer som påvirker boligprisene. I modellen for norsk økonomi som vi bruker i utarbeidingen av konjunkturrapportene, er det noen direkte og mange indirekte faktorer som påvirker prisene. Vi skal her konsentrere oss om en åpenbar kandidat; renta. De fleste kjøpere av boliger finansierer kjøpet ved å ta opp til dels store lån. I en alternativberegning forutsetter vi at alle forhold som bestemmer den økonomiske utviklingen i Norge blir som i vår prognose, med unntak av en økning i pengemarkedsrenta fra og med 1. kvartal 2012 på 2 prosentpoeng i forhold til rentebanen vi har i vår prognose. I modellen gir dette en økning i utlånsrenta for rammelån til husholdningene på 1,5 prosent i 2012, 1,9 prosent i 2013 og 2 prosent i 2014. En slik renteøkning vil medføre at (nominelle) boligpriser i 2013 og 2014 blir på om lag samme nivå som i 2011. Ser man på hvordan rentenivået i Norge har endret seg i de siste ti årene, er ikke en renteendring på 2 prosentpoeng veldig mye.

Det kan være grunn til å understreke at dette er en stilisert virkningsberegning. En renteøkning på 2 prosentpoeng i 1. kvartal 2012 er ikke sannsynlig. Vi har i tillegg antatt uendret finanspolitikk og at kredittstramheten som husholdningene står overfor ikke endrer seg i forhold vår referansebane.

Den viktigste mekanismen som forklarer virkningen på boligprisen er den direkte effekten en renteøkning har på brukerprisen på kapital og husholdningens netto renteutgifter. Det er imidlertid også betydelige tilbakespill-effekter fra resten av økonomien til husholdningene og boligmarkedet. En viktig kanal er gjennom valutakursen og krona vil ifølge beregningen bli 8-9 prosent sterkere enn i prognosebanen. Dette vil bidra til redusert eksport og økte importandeler på grunn av den direkte effekten

på den kostnadsmessige konkurranseevnen. Inflasjonen vil reduseres og dermed går realrentene ytterligere opp. Dette forsterker virkningene via husholdningens etterspørsel, men også bedriftenes investeringer. I beregningen reduseres BNP Fastlands-Norge med nær 3 prosent etter 3 år, mens arbeidsledigheten gradvis øker og er i 2014 0,6 prosentpoeng høyere enn i prognosen.

Virkninger på boligprisene av 2 prosentpoeng høyere pengemarkedsrente. 2011=100

Makroøkonomiske virkninger av 2 prosentpoeng høyere pengemarkedsrente. Avvik i prosent fra prognosebanen dersom ikke annet er oppgitt

	2012	2013	2014
Konsum, husholdninger	-0,5	-3,0	-3,9
Bruttoinvesteringer Fastlands-Norge	-0,4	-2,2	-4,5
Næringer	-0,8	-3,1	-4,4
Bolig	-0,1	-2,2	-7,6
Eksport utenom petroleumsrelaterte produkter	-1,5	-2,8	-3,1
BNP Fastlands-Norge	-0,8	-2,2	-2,9
Industri	-2,7	-5,4	-6,4
Sysselsatte, 1000 personer	-8	-25	-32
AKU ledighetsrate (prosentpoeng)	0,3	0,6	0,6
Lønn	-0,7	-1,9	-2,9
Konsumprisindeksen	-0,9	-1,9	-2,1
Boligpris	-2,8	-10,4	-15,8
Kronekurs	-8,1	-9,1	-8,4
Husholdningenes realdisponible inntekt	-0,3	-1,2	-2,2
Utlånsrente, rammelån (prosentpoeng)	1,5	1,9	2,0

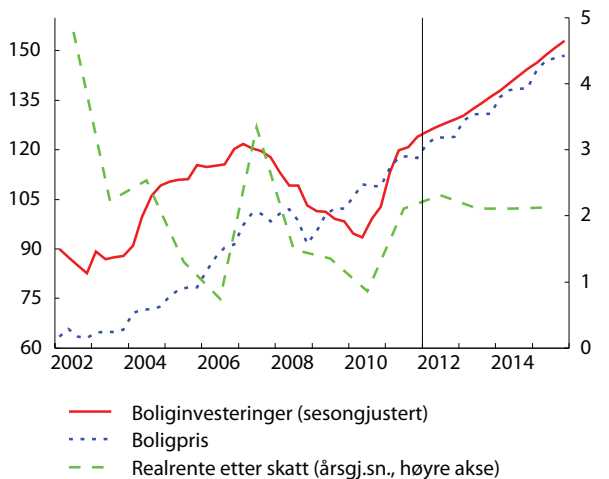
fortsatt god vekst i boligprisene tilsier at igangsettingen av nye boliger fortsatt vil vokse, om enn i et mer moderat tempo. Vi venter således at boliginvesteringene øker med vel 6 prosent i år og litt mindre i 2013. Deretter øker investeringsveksten igjen.

Boligprisene har steget markert de siste to årene. Ifølge SSBs boligprisindeks økte boligprisene med om lag 8 prosent både i 2010 og 2011. Etter en kraftig vekst i første halvdel av 2011, flatet boligprisene ut i andre halvår. Sammenliknet med året før økte prisene på

blokkleiligheter med 10,3 prosent i 2011, mens prisene på eneboliger og småhus vokste med henholdsvis 7,2 og 8 prosent. Det var imidlertid et svakt fall i eneboligprisene både i 3. og 4. kvartal i fjor. Det er store geografiske forskjeller i prisenivået på bolig, se omtale i kapittel 6.4.

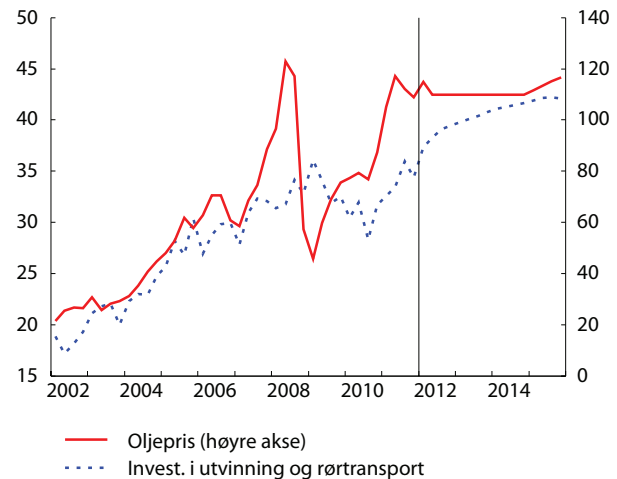
Utviklingen i husholdningenes inntekter, renter og høy befolkningsvekst peker i retning av relativt sterk boligprisvekst også i årene som kommer. Økte krav til egenkapital sammen med økt boligbygging vil derimot

Figur 2.6. Boligmarkedet. Venstre akse indekser, 2009=100, høyre akse prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.7. Petroleumsinvesteringer og oljepris i USD. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

dempe veksttakten og vi venter derfor en noe svakere oppgang i boligprisene framover. For inneværende år forventer vi en vekst i boligprisene på 5,5 prosent, og rundt 6 prosent årlig i resten av prognoseperioden. Det er imidlertid mange usikre faktorer som kan spille inn og endre dette bildet, se drøftingene i boks 2.4 og boks 6.2.

2.5. Petroleumsinvesteringene

2011 var et godt år for petroleumsnæringen. Investeringene steg klart gjennom året, og gassprisene holdt det høye nivået fra forrige vinter og ikke minst er det gjort flere store olje- og gassfunn. Produksjonen ble imidlertid litt lavere enn forventet, men de høye prisene sørget likevel for store overskudd og betydelige inntekter til staten. Det råder en optimisme i næringen som vil bidra til fortsatt høy vekst i investeringene og dermed også i leveransene av andre varer og tjenester til oljenæringen.

Betydningen av etterspørselen fra petroleumsvirksomheten for norsk økonomi kan illustreres ved å se på næringens investeringer og produktinnsats i forhold til BNP Fastlands-Norge. Målt på denne måten har betydningen av petroleumsvirksomheten økt klart det siste året – fra 13,5 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2010 til 14,3 prosent i 2011 – og den ventes å øke ytterligere i 2012 til om lag 15 prosent. Denne andelen lå rundt 10 prosent i forrige tiår, som også er betydelig høyere enn i tidligere perioder.

De siste KNR-tallene viser en liten nedgang i investeringene i 4. kvartal 2011 etter en sterk oppgang gjennom de fire foregående kvartalene. Den svake utviklingen skyldes at det rekordhøye nivået på leting i 3. kvartal 2011 ikke ble opprettholdt i 4. kvartal. Ser vi 2011 under ett, er det investeringene innen plattformer og borerigger som bidrar mest til den sterke investeringsveksten for næringen som samlet endte på om lag 11 prosent fra året før.

Investeringstillingen for 3. kvartal 2011, som er basert på oljeselskapenes egne investeringsplaner, indikerer en fortsatt oppgang i 2012. Økningen ventes å komme i form av økt leting, flere utbygginger og en klar økning i produksjonsboring på eksisterende felt. I de to siste årene har oljeselskapene overvurdert størrelsen på investeringene når de har lagt planer for kommende år. Dette skyldes trolig vansker med å gjennomføre planene på grunn av interne og eksterne begrensninger. Vi har lagt til grunn at selskapene også har overvurdert investeringene i 2012. Til tross for dette regner vi med en økning på over 14 prosent. Veksten skyldes i første rekke en fortsatt økning i vedlikehold og oppgradering av eksisterende plattformer og i investeringer på nye felt. I tillegg ventes aktiviteten innen produksjonsboring å ta seg videre opp i 2012. Etter en kraftig vekst i 2011 og 2012 venter vi en klar utflating i veksttakten slik at oljeinvesteringene øker om lag i takt med økonomien forøvrig.

Petroleumsproduksjonen utviklet seg svakt i 2011. Både olje- og gassutvinning falt med i underkant av 5 prosent i 2011. Nedgangen er den største siden utvinningstoppen i 2004. Oppstart av flere nye felt og styrket satsing på å høyne utvinningsgraden fra eksisterende felt har bidratt til at produksjonsfallet ventes å flate ut de nærmeste årene målt i standard kubikkmeter oljeekvivalenter (sm³ o.e). Bak dette skjuler det seg en fortsatt nedgang i oljeproduksjonen, som motsvares av en økning i gassproduksjonen. Det henvises til kapittel 4 for en mer utførlig gjennomgang av utviklingen.

Eksportprisene på olje og gass steg gjennom hele fjoråret. Tidsforsinkelse er trolig med på å forklare denne utviklingen da spotprisene på olje viste en beskjeden nedgang i andre halvår 2011. I inneværende år venter vi at eksportprisene på både olje og gass vil falle svakt og i takt med en beskjeden nedgang i spotprisen på olje. Vi venter uendrede priser fra 2. kvartal 2012 til utgangen av 2014. I 2015 venter vi en svak realvekst

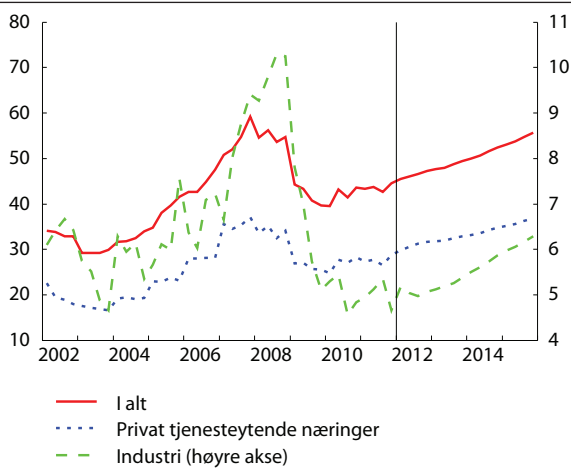
Tabell 2.3. **Makroøkonomiske hovedstørrelser 2011-2015. Regnskap og prognoser. Prosentvis endring fra året før der ikke annet framgår**

	Regnskap 2011*	Prognoser								
		2012			2013		2014		2015	
		SSB	NB	FIN	SSB	NB	SSB	NB	SSB	
Realøkonomi										
Konsum i husholdninger mv.	2,2	3,2	4 1/2	4,0	4,0	4 1/2	3,9	3	4,0	
Konsum i offentlig forvaltning	1,5	2,2	1 3/4	1,5	2,8	..	3,1	..	2,4	
Bruttoinvestering i fast realkapital	6,9	7,2	..	5,6	4,2	..	5,2	..	4,6	
Utvinning og rørtransport ¹	11,4	14,4	14	11,0	3,4	5 1/2	2,9	4	2,1	
Fastlands-Norge	8,2	4,6	6 1/2	4,1	4,9	..	6,2	..	5,8	
Næringer	3,9	6,0	..	3,9	4,3	..	5,8	..	6,1	
Bolig	22,0	6,6	..	10,0	4,8	..	6,1	..	6,0	
Offentlig forvaltning	1,3	-1,1	..	-2,3	6,5	..	7,5	..	4,5	
Etterspørsel fra Fastlands-Norge ²	3,1	3,2	4	3,3	3,8	3 3/4	4,1	2 3/4	3,9	
Lagerendring ³	0,0	-0,4	0,0	..	0,0	..	0,0	
Eksport	-1,1	0,5	..	1,0	0,8	..	1,0	..	2,3	
Råolje og naturgass	-4,4	0,1	..	-2,2	0,1	..	-1,1	..	0,2	
Tradisjonelle varer ⁴	-0,6	-2,0	3	2,4	1,3	..	2,5	..	3,6	
Import	2,5	3,5	3 1/2	4,3	5,4	..	5,3	..	5,1	
Tradisjonelle varer	5,4	4,1	..	4,7	5,5	..	5,8	..	5,7	
Bruttonasjonalprodukt	1,6	2,2	3	2,4	2,0	2 1/2	2,4	2 1/4	2,7	
Fastlands-Norge	2,6	2,7	3 3/4	3,1	2,8	3 1/4	3,4	3	3,4	
Arbeidsmarked										
Sysselsatte personer	1,4	1,1	1 1/4	1,5	1,4	1 1/4	1,3	1 1/4	1,4	
Arbeidsledighetsrate (nivå)	3,3	3,4	3	3,3	3,5	3	3,5	3	3,4	
Priser og lønninger										
Årslønn	4,3	3,6	4 1/4	4,0	3,7	4 1/2	4,4	4 3/4	4,9	
Konsumprisindeksen (KPI)	1,2	1,3	1 1/2	1,6	1,7	2	2,1	2 1/4	2,6	
KPI-JAE ⁵	0,9	1,3	1 3/4	1,8	1,6	2 1/4	2,1	2 1/4	2,6	
Eksportpris tradisjonelle varer	6,2	-1,4	..	0,2	0,7	..	2,4	..	3,8	
Importpris tradisjonelle varer	4,1	-1,9	..	-0,7	-0,6	..	1,3	..	3,0	
Boligpris	8,0	5,5	5,8	..	5,8	..	6,7	
Utenriksøkonomi										
Driftsbalansen, mrd. kroner	387,0	426,9	..	324,3	407,4	..	381,1	..	371,2	
Driftsbalansen i prosent av BNP	14,3	14,8	..	11,5	13,6	..	12,2	..	11,2	
MEMO:										
Husholdningenes sparerate (nivå)	8,2	8,4	..	9,3	8,3	..	8,2	..	7,0	
Pengemarkedsrente (nivå)	2,9	2,8	3	2,6	3,1	3,4	3,8	4,2	4,7	
Utlånsrente, rammelån med pant i bolig (nivå) ⁶	..	3,8	4,0	..	4,6	..	5,3	
Råoljepris i kroner (nivå) ⁷	621	639	..	575	627	..	627	..	659	
Eksportmarkedsindikator	5,5	1,7	3,2	..	4,5	..	5,8	
Importveid kronekurs (44 land) ⁸	-2,4	-0,4	1/2	0,1	-0,5	3/4	0,0	1/2	1,2	

¹ Finansdepartementets anslag inkluderer tjenester tilknyttet oljeutvinning.² Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner + konsum i offentlig forvaltning + bruttoinvesteringer i fast kapital i Fastlands-Norge.³ Endring i lagerendring i prosent av BNP.⁴ Norges Bank gir anslag for tradisjonelle varer, reisetrafikk og annen tjenestetransport fr Fastlands-Norge.⁵ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer (KPI-JAE).⁶ Gjennomsnitt for året.⁷ Gjennomsnittlig spotpris, Brent Blend.⁸ Positivt tall innebærer svekket krone. Finansdepartementet gir anslag på konkurranseprisindeksen.

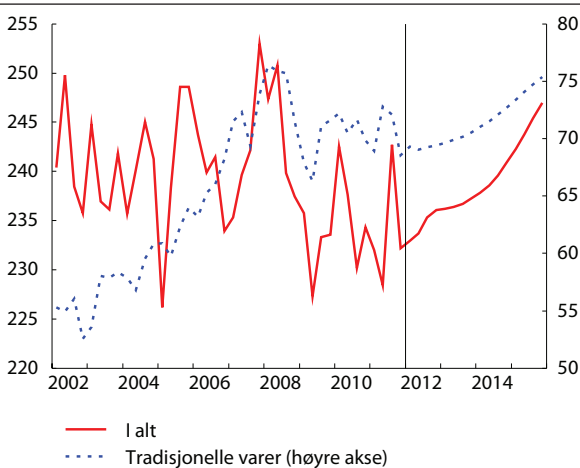
Kilde: Statistisk sentralbyrå (SSB), Finansdepartementet, St.meld.nr.1 (2011-2012), (FIN), Norges Bank, Pengepolitisk rapport 3/2011 (NB).

Figur 2.8. Investeringer i Fastlands-næringer. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

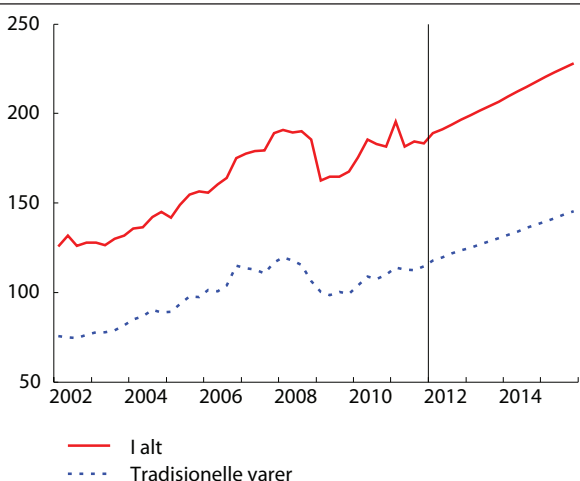
Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.9. Eksport. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.10. Import. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

i prisene. Dette vil bidra til å begrense nedgangen i driftsresultatet i næringen gjennom prognoseperioden. Prisen for gass målt i sm^3 o.e. er betydelig lavere enn for tilsvarende energimengde råolje. Omsetningen vil derfor holde seg om lag uendret til tross for økende priser. Næringens utgifter vil derimot stige raskere, slik at overskuddene vil gå noe ned.

2.6. Fastlandsinvesteringer

Det har historisk vært en nær sammenheng mellom utviklingen i investeringer og konjunkturutviklingen – investeringer er medsykliske. Investeringer skiller seg likevel fra produksjon og sysselsetting ved at svingningene er mye større. Den inneværende lavkonjunkturen representerer imidlertid et mer sammensatt bilde.

Investeringene i fastlandsnæringene økte med 85 prosent i forrige oppgangskonjunktur fra 2003 til 2008. I takt med nedgangskonjunkturen som fulgte falt investeringene med 23 prosent fra 2008 til 2010. Spesielt industri og bergverk ble hardt rammet, og investeringene ble om lag halvert i denne perioden. Fallet i investeringer stoppet opp tidlig i 2010 litt etter at konjunkturedgangen i norsk økonomi flatet ut. Investeringssomslaget ble spesielt drevet av vekst i industriinvesteringene. Fra bunnen i 3. kvartal 2010 til 3. kvartal 2011 økte investeringene i industri og bergverk med 17,4 prosent. Utviklingen i tjenesteinvesteringer viste et mindre fall under nedgangskonjunkturen sammenliknet med industriinvesteringene, og en mer moderat utvikling fra 2010. Årstallene innen tjenesteyting viser en jevn vekst de siste to årene på 2,5 prosent i 2010 og 2,3 prosent i 2011.

Utviklingen i 4. kvartal 2011 bærer bud om en annen utvikling framover. Det er registrert et fall innen industri og bergverk på 13,1 prosent, mens det var en vekst innen tjenesteinvesteringer på 8,9 prosent. I tråd med den svake produksjonsutviklingen favner fallet i industriinvesteringene bredt, kun med unntak av verfts- og annen transportmiddelindustri. Også SSBs investeringstelling viser tegn til at bedriftene i industrien skrinlegger framtidige investeringsplaner. Innrapporteringen i 4. kvartal indikerte at investeringene i 2012 vil være om lag på nivå med investeringene i 2011 når vi korrigerer for normal mederrapportering. Den svake utviklingen for industriinvesteringene kan sees i sammenheng med den europeiske gjeldskrisen, en svakere kostnadmessig konkurransevne og en anslått nedgang i industriproduksjonen i 2012. Årstallene viser et fall i industriinvesteringene i 2010 på 21,6 prosent og en vekst i 2011 på 0,2 prosent. Svingningene i industriens investeringsutvikling etter forrige høykonjunktur fanges derfor ikke opp ved å se på årsvekstrater alene.

Innen kraftforsyning har det vært høy investeringsvekst de siste årene. Utbygging av vindmølleparker samt flere store prosjekter innenfor produksjon og distribusjon av fjernvarme har bidratt til dette. Investeringsveksten neste år er ventet å bli om lag 15 prosent.

Den svake utviklingen internasjonalt demper lønnsomheten av mange mulige investeringsprosjekter. Dette gir seg utslag i relativt beskjeden vekst i næringsinvesteringene i årene framover. Ut prognoseperioden venter vi en årlig vekst på mellom 4 og 7 prosent. I 2012 er det spesielt utviklingen i industriinvesteringene som vil trekke den totale veksten ned.

2.7. Utenriksøkonomi

Den internasjonale konjunkturedgangen i 2009 reduserte etterspørselen etter norske varer og tjenester, og den påfølgende lavkonjunkturen har dempet eksportveksten de siste to årene. Prisene på norske eksportprodukter har utviklet seg langt gunstigere enn eksportvolumene, og eksporten har økt i verdi i

Boks 2.5. Direkte og indirekte importandeler

Bruken av varer og tjenester kan deles inn i sluttleveringer – det vil si konsum, investeringer og eksport – og produktinnsats, som er en produksjonsfaktor. En del av sluttleveringene dekkes direkte gjennom import, mens resten leveres fra norske produsenter. I norsk produksjon benyttes også importert produktinnsats. Andelen som importert produktinnsats utgjør av en sluttlevering, defineres som den indirekte importandelen. Her inkluderes også importert produktinnsats hos alle underleverandører knyttet til den aktuelle leveransen. Den totale andelen av import i en sluttlevering er dermed høyere enn den direkte andelen. Fordi størrelsen på importandelene er forskjellig, vil en gitt endring i en sluttleveringskomponent medføre ulike impulser mot norsk produksjon.

Importandelene beregnes ved å studere virkningen på importen av den enkelte sluttleveringskomponenten i en statisk kryssløpsmodell. Dette innebærer at man ikke tar med virkninger av endringer i relative priser, ringvirkninger fra endringer i inntekstoptjening, behov for endret produksjonskapasitet (investeringer) og mulige effekter på renter og valutakurs. Importandelene i tabellen er beregnet for 2009, som er det siste året med endelige nasjonalregnskapstall.

Importandeler

Blant hovedgruppene av sluttleveringskategorier er det eksport som har den laveste direkte importandelen. Når man også tar med den indirekte importen kommer importandelen for eksport imidlertid nær gjennomsnittet. Offentlig konsum, som i stor grad består av lønnskostnader, framstår som den komponenten med klart lavest total importandel. Investeringer har de klart høyeste importandelene, både direkte og totalt.

Det er store forskjeller mellom undergruppene av sluttleveringer. De direkte importandelene for investeringer i form av bygninger og anlegg er meget beskjedne. De indirekte importandelene er imidlertid relativt høye. For investeringer i skip og maskiner, oljeplattformer og kjøretøy utgjør den direkte importen om lag en tredjedel, mens den totale importen utgjør over halvparten av disse investeringene. Oppdelt på næringer har utenriks sjøfart den høyeste totale importandelen med 67 prosent. I oljevirkosomheten ligger importandelen nær gjennomsnittet for investeringene samlet sett, mens investeringene i offentlig forvaltning ligger klart lavere.

Drøyt halvparten av sluttleveringene knyttes til konsum. For husholdningenes konsum er det store variasjoner i importandelene. Nordmenns konsum i utlandet er naturligvis i sin helhet å regne som direkte import. Kjøp av egne transportmidler og "diverse varer" skiller seg ut med høye direkte importandeler. Ettersom det produseres svært få biler i

Norge kan den totale importandelen for egne transportmidler på nesten 36,5 prosent oppfattes som overraskende lav. Forklaringen ligger i avansen i forhandlerleddet og avgiftsnivået på disse varene. Om lag to tredjedeler av utgiftene ved bilkjøp er knyttet til avanse og avgifter. Importandelen er høyest for gruppen diverse varer. I denne gruppen finner vi blant annet klær og skotøy, forbrukerelektronikk og møbler.

For eksport er det store variasjoner i importandelene. Eksporten av andre varer, utenriks sjøfart og tradisjonelle varer har et høyt importinnhold, noe som henger sammen med at mye av produktinnsatsen kjøpes utenfor Norge. Eksport av olje og gass skiller seg ut med liten grad av import. Dette kan i store grad føres tilbake til at en stor del av produksjonsverdien består av petroleumsrente, som er definert i kapitlet om offentlig forvaltnings inntekter.

Importandeler. 2009

	Andel ¹	Direkte	Indirekte	Totalt
Samlede sluttleveringer²	1,000	9,4	15,6	25,0
Konsum	0,523	10,6	12,9	23,5
Konsum i husholdn. og ideelle org.	0,347	16,6	9,9	26,5
Nærings- og nytelsesmidler	0,057	11,5	13,7	25,2
Energivarer mm.	0,022	8,3	4,9	13,2
Egne transportmidler	0,012	29,8	4,4	34,2
Div. varer	0,071	34,4	9,5	43,9
Bolig	0,055	0,1	6,0	6,1
Andre tjenester	0,111	2,1	13,9	16,0
Nordmenns konsum i utlandet	0,019	100,0	0,0	100,0
Offentlig konsum	0,074	0,1	9,2	9,3
Nyinvesteringer etter art	0,171	20,0	17,2	37,2
Bygninger og anlegg	0,069	1,7	20,8	22,5
Skip	0,011	48,1	19,7	67,8
Øvrige arter	0,083	31,6	13,9	45,5
Nyinvesteringer etter næring				
Fastlands-Norge	0,116	15,3	19,4	34,7
Industri	0,008	30,0	4,4	34,4
Andre vareproduserende næringer	0,011	21,8	18,5	40,3
Off. forvaltning	0,028	11,3	19,7	31,0
Boliger	0,032	1,7	20,8	22,5
Andre tjenesteytende næringer	0,036	24,9	14,5	39,4
Utvinning og rørtransport	0,048	21,9	14,8	36,7
Utenriks sjøfart	0,007	47,6	19,5	67,1
Eksport	0,298	1,3	19,5	20,8
Trad. varer	0,100	3,2	30,1	33,3
Olje og gass	0,141	0,0	8,9	8,9
Andre varer	0,003	0,0	36,0	36,0
Utenriks sjøfart mm.	0,027	0,0	34,2	34,2
Andre tjenester	0,027	2,4	16,2	18,6

¹ Andel av innenlandske leveranser.

² Andelene i kolonne 1 summerer seg ikke til 1 fordi lagerendringer er utelatt. Kilde: Statistisk sentralbyrå.

2010 og 2011. Importen falt kraftig i 2009, men har nå om lag gjeninnhentet nivået fra før finanskrisen. En stadig sterkere krone har bidratt til svak og til dels negativ vekst i importprisene, og det har understøttet importveksten.

KNR-tall for 2011 viser at eksporten av tradisjonelle varer fortsatt ligger godt under volumet for 2008. Utviklingen i 2011 har vært svak, særlig gjennom siste halvår. Redusert eksport av industriprodukter, spesielt metaller og verkstedsprodukter, har bidratt til at tradisjonell eksport i 2011 ligger 0,6 prosent under årsvolumet i 2010. Tjenesteeksporten gjeninnhentet fallet i 2009 allerede i 2010, men viste om lag nullvekst i 2011 når en relativt sterk, men avtakende vekst i bruttofrakter i utenriks sjøfart holdes utenom. Olje- og gaseksporten har hatt en produksjonsbasert trendmessig nedgang etter 2002, og falt med over 4 prosent både i 2010 og 2011. Eksportprisene har i motsetning til eksportvolumene stort sett vist høy vekst de siste tre årene, med unntak for tjenesteeksporten og den enorme prisnedgangen på olje og gass i 2009. Prisen på tradisjonelle eksportvarer steg med vel 6 prosent i 2011, ett prosentpoeng mer enn i 2010, og veksten var bredt basert. Eksporten av raffinerte oljeprodukter økte kraftig både i pris og volum. Råolje og naturgass fortsatte å øke i pris gjennom fjoråret. Prisene på eksporterte tjenester steg moderat i 2011 med unntak for utenriks sjøfart og transport av olje og gass i rør. Store prisfall i disse to eksportkategoriene, som er av betydelig størrelse, førte til at prisen for samlet tjenesteeksport gikk ned.

Tendenser til fall i eksporten av mange varer og tjenester gjennom 2010 og 2011 reflekterer både redusert vekst i internasjonal etterspørsel og tap av kostnadsmessig konkurransevne hos norske eksportører. Dette peker mot tap av markedsandeler og kanskje en reduksjon i tradisjonell eksport også i 2012. Først deretter kan vi få en svak, men gradvis økende vekst gjennom prognoseperioden. Økt gaseksport vil om lag veie opp for den trendmessige nedgangen i oljeeksporten i årene som kommer. Tjenesteeksporten ventes å vise en økende vekst gjennom prognoseperioden. Den internasjonale lavkonjunkturen og svake veksten i verdens etterspørsel vil ventelig vedvare et par år. Det vil bidra til en svak eksportprisutvikling for norske varer og tjenester i 2012 og 2013. I 2014 og 2015 venter vi at en svak internasjonal konjunkturoppgang gir vekst i de fleste eksportprisene.

Vareimporten viste høy vekst fra 2010 til 2011. Veksten på over 5 prosent var bredt basert, og jevn gjennom året. En fallende tendens i samlet import av tjenester gjennom de to siste årene brytes av fjorårets siste to kvartaler. Nordmenns utenlandsreiser er et annet brudd på mønsteret i tjenesteimporten. Omfanget har vokst over 10 prosent de siste seks kvartalene. Importprisveksten tok seg opp i 2011 i forhold til året før, og importerte varer steg mest, med over 4 prosent.

Svakhetstegn og usikkerhet i europeisk og internasjonal økonomi virker i noen grad dempende på innenlandsk etterspørsel, og derigjennom på importen. Fra 2013 venter vi en jevn og klart høyere importvekst.

I 2011 økte importen mer enn eksporten, men en forbedring av bytteforholdet, hovedsakelig gjennom økt oljepris, bidro til at handelsoverskuddet likevel økte med over 20 prosent til vel 377 milliarder kroner i fjor. Utenriksregnskapet viser et større overskudd på rente- og stønadsbalansen i 2011 enn i 2010, slik at overskuddet på driftsbalansen med utlandet øker med over 70 milliarder kroner fra året før. I prognoseperioden ventes en sterkere vekst i importen enn i eksporten og en redusert bytteforholdsgvinnt å redusere handelsoverskuddet. Hvis rente- og stønadsbalansen fortsetter å vise overskudd, vil det bidra til at overskuddene på driftsbalansen som andel av BNP holder seg over 11 prosent i årene 2012-2015.

2.8. Produksjonsutviklingen

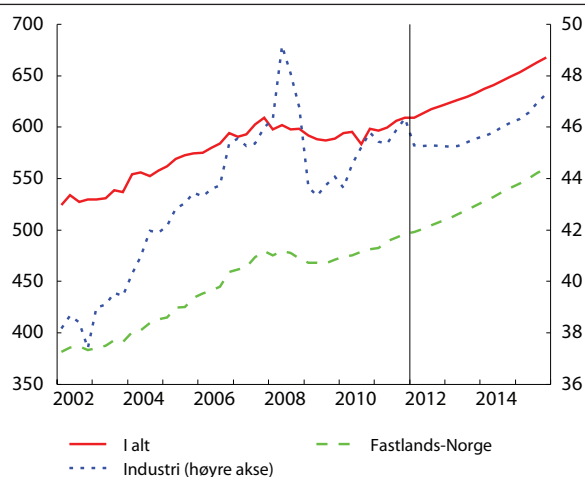
Konjunktursituasjonen har nå i over to år vært meget stabil. BNP Fastlands-Norge økte som årsrate med 2,5 prosent i 4. kvartal 2011, og nivået i 2011 lå samlet 2,6 prosent høyere enn året før. Også gjennom de siste ni kvartalene har BNP Fastlands-Norge i gjennomsnitt økt med 2,6 prosent regnet som årlig rate. Dette er nær vårt anslag på trendveksten i fastlandsøkonomien. Den kraftige konjunkturedgangen, som for alvor satte inn med finanskrisen høsten 2008, er dermed forlenget over. Norsk økonomi befinner seg imidlertid fortsatt nær bunnen i en moderat lavkonjunktur.

Aktiviteten i de ulike næringene har utviklet seg ganske forskjellig etter finanskrisen. BNP Fastlands-Norge passerte i 4. kvartal 2010 det gamle toppnivået fra 2. kvartal 2008. Fratrullet bruttoproduktet i offentlig forvaltning, som har økt i lang tid, ble BNP-nivået fra før finanskrisen passert i 2. kvartal 2011. Det er store variasjoner mellom ulike næringer på dette punktet. Annen tjenesteyting gjenvant dette nivået alt i 1. kvartal 2010. I de vareproduserende næringene, hvor nedgangen samlet sett var langt kraftigere, lå bruttoproduktet i 4. kvartal 2011 derimot fortsatt klart lavere enn før finanskrisen.

Næringsutviklingen i fjor var i stor grad preget av markert vekst i etterspørselen fra petroleumsvirksomheten, høy vekst i boliginvesteringene, moderat vekst i fastlandsetterspørselen ellers og en svak utvikling i etterspørselen fra utlandet. I tillegg ser vi en fortsettelse av en del langsiktige trender som nedgang i post og distribusjon, stillstand i jord- og skogbruk samt klar økning i fiskeoppdrett og en del tjenesteytende næringer.

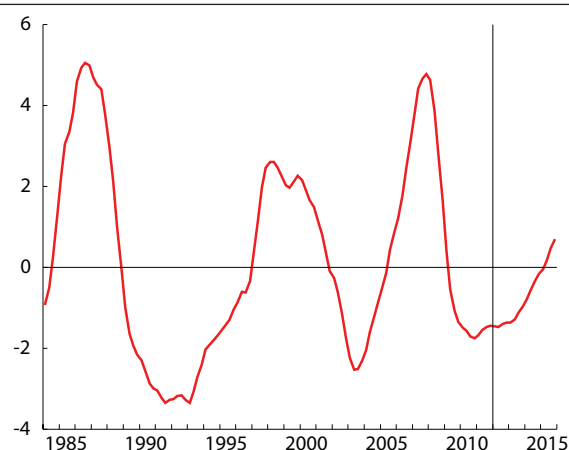
Aktivitetsovergangen i 4. kvartal i fjor var spesielt høy i en del industrinæringer som leverer mye til oljevirksomheten. Det var også en klar vekst i bygg og anlegg og en del markedsrettede tjenestesektorer som informasjon og kommunikasjon, faglig, vitenskapelig og teknisk

Figur 2.11. Bruttonasjonalprodukt. Sesongjustert, mrd. 2009-kr., kvartal

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.12. BNP Fastlands-Norge. Avvik fra beregnet trend i prosent

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

tjenesteyting, forretningsmessig tjenesteyting og finansierings- og forsikringsvirksomhet. Produksjonen innenfor primærnæringene inklusive akvakultur, en del råvarebasert industri og kraftforsyning gikk ned. Det var også nedgang eller stillstand i enkelte tjenesteytende næringer som varehandel, post- og distribusjonsvirksomhet samt omsetning og drift av eiendom.

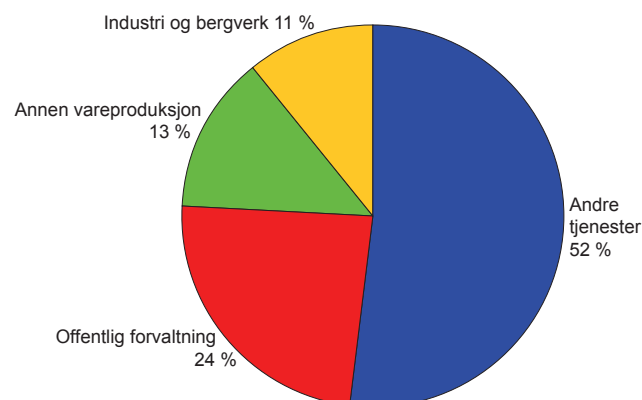
Som årsgjennomsnitt har veksten i bruttoproduktet vært svært lik mellom hovedgruppene i fastlandsøkonomien: industri og bergverk, annen vareproduksjon, offentlig forvaltning og annen tjenesteproduksjon.

I industri og bergverk, som i 2011 utgjorde 10,8 prosent av BNP Fastlands-Norge (basisverdi), var veksten lavest med 2,0 prosent. Mens veksten i verfts- og verkstedsindustri var rundt 5 prosent, var det et klart fall i produksjonen av metaller og innen trelast-, trevare- og papirvareindustri.

I offentlig forvaltning, som står for 23,5 prosent av verdiskapingen på fastlandet, var utviklingen også svakere enn gjennomsnittet med en vekst på 2,2 prosent.

Annentjenesteproduksjon, som i 2011 utgjorde hele 52,2 prosent av BNP Fastlands-Norge, økte også mest, med 2,9 prosent. Den største enkeltnæringen, varehandel, sto alene for nesten 10 prosent av BNP Fastlands-Norge og er dermed nesten like stor som industrien. Veksten i varehandel i 2011 var med 2,4 prosent litt lavere enn gjennomsnittet for tjenesteyting utenom offentlig forvaltning. Den beregnede verdien av bolig tjenester, som utgjør knappe 6 prosent av BNP Fastlands-Norge, økte i om lag samme takt. Den sterkeste veksten innenfor fastlandsbasert tjenesteyting var å finne i de tre næringene informasjon og kommunikasjon, faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting og forretningsmessig tjenesteyting. Disse tre næringene, som hver for seg sto for rundt 5 prosent av BNP Fastlands-Norge i 2011, hadde vekstrater rundt 6 prosent i fjor.

Figur 2.13. Andelen av BNP Fastlands-Norge

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Annentjenesteproduksjon, som nivåmessig domineres av bygg og anlegg, sto i fjor for 12,3 prosent av BNP Fastlands-Norge. Til tross for at bygg og anlegg er en meget konjunkturfølsom næring, domineres den kortsiktige utviklingen i annen vareproduksjon ofte av de andre næringene, spesielt fiske og kraftproduksjon. Dette er næringer som påvirkes betydelig av naturgitte forhold og hvor det i liten grad er normale konjunkturalelementer som bestemmer utviklingen. I 2011 var økningen i bruttoproduktet i disse vareproduserende næringene 2,6 prosent. Den sterkeste veksten i denne gruppen var innen fiske, fangst og akvakultur og bygg og anlegg.

Hvis vi beveger oss ut fra fastlandet, var det på årsbasis et klart fall i utvinningsnæringen på hele 5,6 prosent. Også i rørtransport var det et markert fall, mens det var en meget kraftig vekst i tjenester i tilknytning til utvinningsnæringen på hele 18,8 prosent, og i utenriks sjøfart på vel 10 prosent. Med en andel av BNP i markedsverdi på over 20 prosent betyr utviklingen i utvinningsnæringen mye for den samlede BNP-veksten, og veksten i 2011 ble derfor bare 1,6 prosent.

På kort sikt ser vi ingen nye sterke konjunkturimpulser. Vekstutviklingen i inneværende og neste år ser derfor ikke ut til å skille seg mye fra fjorårets. Etterspørselsveksten fra fastlandet vil dreie mer i retning av konsum. Dette kan komme til å stimulere en del tjenesteytende næringer. Oljerelaterte virksomheter vil trolig fortsette å vokse klart, mens mange av de eksportrettede næringene vil fortsette å slite på grunn av svake konjunkturer internasjonalt.

I løpet av neste år regner vi med at veksten internasjonalt så smått begynner å ta seg opp og at også veksten i etterspørselen fra fastlandsøkonomien øker. De positive vekstimpulsene vil trolig motvirkes av lavere vekst i etterspørselen fra petroleumsnæringen, samt at mye av den økte etterspørselen fra fastlandet vil bli dekket av økt import. Likevel regner vi med at en moderat konjunkturoppgang da settes i gang.

Mange av de positive vekstimpulsene vil forsterkes når vi kommer litt lenger ut i tid. Spesielt gjelder dette den internasjonale utviklingen. Konjunkturoppgangen vil dermed komme noe klarere fram i 2014 og 2015, med vekst i BNP Fastlands-Norge på 3,4 prosent i begge år. I 2015 vil norsk økonomi kunne komme i en situasjon litt over normal kapasitetsutnyttning, og dermed være ute av 6 år med lavkonjunktur.

2.9. Arbeidsmarkedet

Den positive utviklingen i sysselsettingen fra andre halvår 2010 fortsatte i 2011. I gjennomsnitt var det sysselsatt 2,6 millioner personer i 2011, en økning på om lag 36 000 personer eller 1,4 prosent fra året før. Sammenliknet med årene før finanskrisen var veksten i 2011 moderat. Sysselsettingsveksten på 4,1 prosent i 2007 var da også høyere enn på 40 år og utgjorde 100 000 personer.

Det var stor forskjell på sysselsettingsutviklingen mellom næringene gjennom fjoråret. Viktige arbeidsintensive næringer, som bygge- og anleggsvirksomhet, varehandel, samt deler av industrien som produserer for hjemmemarkedet, hadde en positiv vekst. Sysselsettingsnivået innen disse næringene var imidlertid fortsatt på et lavere nivå enn før finanskrisen. Industrisysselsettingen falt samlet med 0,5 prosent, blant annet som følge av en nedgang i sysselsettingen i næringsmiddelindustrien på 2,3 prosent, samt i trelast-, trevare- og papirvareindustri og produksjon av metaller på henholdsvis 1,7 prosent og 2,1 prosent. Nivået på sysselsettingen i disse industriene er fortsatt lavere enn før finanskrisen. Sysselsettingen innen offentlig forvaltning økte med 1,8 prosent i fjor.

Ifølge sesongjusterte tall fra KNR stanset fallet i sysselsettingen i 2. kvartal 2010 og økte noe gjennom andre halvår. Med unntak av en noe høyere sysselsettingsvekst i 3. kvartal, var veksten i sysselsettingen gjennom 2011 jevnt fordelt over året. Det var en spesielt sterk sysselsettingsvekst i 3. kvartal i næringer som fiske, fangst og akvakultur, industri og bergverk, bygge- og

anleggsvirksomhet, samt innen offentlig forvaltning. Av disse næringene var det imidlertid bare bygge- og anleggsvirksomheten og offentlig forvaltning som hadde positiv vekst også i 4. kvartal i fjor. Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri, produksjon av metaller, elektrisk utstyr og maskiner; verftsindustri og annen transportmiddelindustri, samt reparasjon og installasjon av maskiner og utstyr, viste en positiv vekst i fjor. SSBs konjunkturbarometer viser at industrilederne i 4. kvartal 2011 så tegn til store bransjevise forskjeller i industrien framover. Ifølge barometeret så produsenter av investeringsvarer for seg en høy sysselsettingsvekst, konsumvareproduserende næringer en moderat vekst, mens produsenter av innsatsvarer venter en fallende sysselsetting.

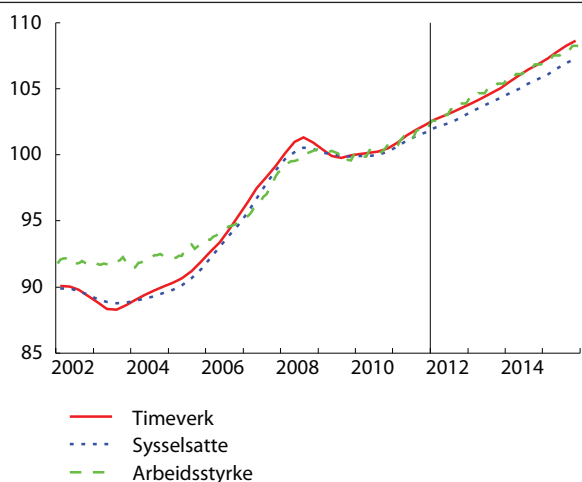
Det var ifølge KNR litt større vekst i antall utførte timeverk enn i antall sysselsatte personer i 2011. Veksten var imidlertid sterkest i 2. og 3. kvartal. Ifølge statistikk fra Arbeids- og velferdsetaten, bidro nedgangen i permitteringer til å øke veksten i utførte timeverk i 2011. Det var en nedgang både for helt og delvis permitterte personer i denne perioden. Gjennomsnittlig sykefravær, i prosent av lønntakernes avtalte dagsverk, var i fjorårets tre første kvartaler omtrent på samme nivå som i 2010, og hadde således trolig liten effekt på utførte timeverk. I 3. kvartal var sykefraværet 6,6 prosent, som er lavere enn i 3. kvartal i 2010, men sykefraværet lå i første halvår av 2011 høyere enn i samme periode i 2010. Gjennom året har sykefraværet (ikke sesongjustert) falt fra 7,3 prosent i 1. kvartal 2011 til 6,6 prosent i 3. kvartal 2011.

Arbeidsledighetsraten økte i kjølvannet av finanskrisen. Målt ved Arbeidskraftundersøkelsen (AKU) nådde den toppen i 4. kvartal 2010, med 3,6 prosent, to kvartaler etter at fallet i sysselsettingen stanset opp. Arbeidsledigheten har deretter falt og holdt seg relativt stabil rundt gjennomsnittet for 2011 på 3,3 prosent. I 4. kvartal i fjor var den sesongjusterte ledigheten 3,4 prosent.

Tall for registrert ledighet fra Arbeids- og velferdsetaten viser om lag samme utvikling som AKU-ledigheten. Ved utgangen av januar 2012 var knapt 90 000 personer enten på tiltak eller registrerte som ledige. Dette er lavere enn i samme periode i fjor. Antall personer på ordinære arbeidsmarkedstiltak har økt fra om lag 14 000 personer i januar 2011 til 17 800 personer i januar 2012.

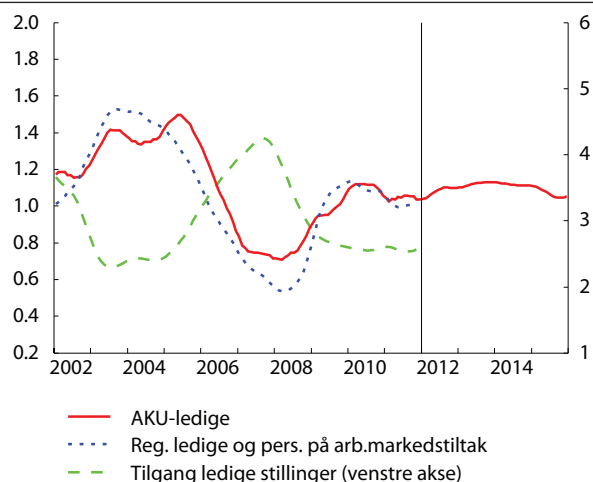
Fra januar 2011 til januar 2012 var det en nedgang i den registrerte arbeidsledigheten for alle yrkesgrupper. Den største prosentvise nedgangen var innen bygge- og anleggsektoren, der ledigheten ble redusert med 30 prosent. Innen ingeniør- og ikt-fag falt den med 24 prosent. Akademiske yrker, meglere og konsulenter, jordbruk og skogbruk og fiske, samt industriarbeid, hadde en nedgang på 13 til 15 prosent. Det høyeste antallet registrerte ledige er innen industri og bygge- og anleggsvirksomhet. Her var det om lag 9 000 ledige ved

Figur 2.14. Arbeidsstyrke, sysselsetting og timeverk. Sesongjusterte og glattede indekser, 2009=100

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 2.15. Arbeidsledige og tilgangen på ledige stillinger. Prosent av arbeidsstyrken. Sesongjustert og glattet

Kilde: Arbeids- og velferdsetaten og Statistisk sentralbyrå.

utgangen av januar 2012. Lederyrker har det laveste antallet registrerte ledige med 650 personer.

Den svakt positive utviklingen i arbeidsmarkedet fra andre halvår i 2010 og gjennom 2011 illustreres også ved at antall ledige stillinger annonsert i media eller meldt til Arbeids- og velferdsetaten økte noe i samme periode.

Arbeids- og velferdsetaten regner arbeidsledighet med en varighet på 26 uker eller lenger som langtidsledighet. Det er store variasjoner mellom land når det gjelder antall langtidsledige som andel av samlet ledighet. Norge, Sverige og USA er eksempler på land med en lav andel langtidsledige, mens mange europeiske land har en høyere andel. Det kan blant annet forklares med en lavere gjennomstrømning av personer inn og ut av ledighetsgruppen. De registrerte tallene for langtidsledige som andel av arbeidsstyrken i Norge er trolig noe undervurdert, fordi personer som veksler mellom arbeidsmarkedstiltak og arbeidsledighet kan framstå som korttidsledige i statistikken. Langtidsledige kan i større grad enn korttidsledige mangle kvalifikasjoner som er etterspurt i arbeidsmarkedet. En nedgang i antall langtidsledige kan derfor tyde på en generell bedring i mulighetene for å få arbeid framover. I 2011 ble antallet ledige innen alle varighetsgrupper redusert, men de langtidsledige hadde den relativt største nedgangen. En reduksjon i antall langtidsledige kan dermed peke i retning av at ledigheten kommer til å være lav framover.

Ifølge AKU var det en økning i arbeidstyrken (summen av sysselsatte og arbeidsledige) på henholdsvis 12 000 og 27 000 personer i 2010 og 2011. Utviklingen i arbeidstyrken påvirkes av utviklingen i demografiske forhold som endringer i befolkningens størrelse og sammensetning, men også av endringer i yrkesaktiviteten for ulike grupper. Yrkesaktiviteten, målt som arbeidstyrken i prosent av befolkningen, holdt seg relativt stabil på vel 71 prosent i begge årene. Yrkesaktiviteten har imidlertid falt noe for menn i alle aldersgrupper.

Det innebærer at det totale antallet personer i hver aldersgruppe har økt mer enn arbeidstilbudet i gruppen. Kvinner i aldersgruppen fra 55 til 74 år har økt yrkesaktiviteten noe. Samlet er imidlertid yrkesaktiviteten nå på et lavere nivå enn før finanskrisen, se en nærmere omtale av yrkesaktiviteten i kapittel 3.3.

Den lavere investerings- og produksjonsveksten i eksportnæringene vil innebære redusert behov for arbeidskraft i disse næringene framover. På den andre siden vil økt etterspørsel fra oljevirksomheten og høy innenlandsk etterspørsel bidra til god vekst i henholdsvis verftsindustri og annen transportmiddelindustri og næringsmiddelindustri. Det er derfor gode sysselsettingsprognoser for om lag en tredjedel av samlet sysselsetting i industrien. Bygge- og anleggsvirksomheten og varehandel og reparasjon av motorvogner blir i stor grad påvirket av innenlandsk etterspørsel, og disse store sysselsettingsnæringene har også gode framtidsutsikter i prognoseperioden.

Vi legger til grunn at den relativt høye veksten i norsk økonomi, som finner sted i en internasjonal lavkonjunktur, vil føre til høy innvandring og en sterk økning i arbeidstyrken i årene framover. Vi anslår at AKU-ledigheten blir 3,4 prosent i år, og at den på grunn av det økte arbeidstilbudet vil stabilisere seg på dette nivået ut prognoseperioden. Vi venter en sysselsettingsvekst på 1,1 prosent i år, og at den holder seg stabil rundt 1,4 prosent ut prognoseperioden.

2.10. Lønn

Veksten i påløpt årslønn for alle lønnstakere var 4,3 prosent i 2011. Dette er høyere enn i 2010 da årslønna vokste med 3,7 prosent og om lag som i 2009. Oppgangen i lønnsveksten fra 2010 til 2011 gjenspeiler en litt større lønnsomhet i næringslivet og noe lavere arbeidsledighet. Grovt sett har likevel utviklingen i samlet årslønn vært relativt stabil de siste årene. Industrien har en ledende rolle i den norske lønnsdannelsen. De

Tabell 2.4. Lønn. Prosentvis vekst fra året før

	Årslønn, påløpt			Lønn per timeverk			Lønnskostnad per timeverk		
	2009	2010	2011	2009	2010	2011	2009	2010	2011
I alt	4,2	3,7	4,3	4,6	3,0	4,1	4,4	3,0	4,3
Utvinning av olje og gass, inkl. tjenester	9,5	2,3	4,9	7,7	1,9	5,1	7,9	1,9	5,1
Fastlands-Norge	4,1	3,7	4,2	4,5	2,9	4,1	4,3	2,9	4,3
Industri og bergverksdrift	5,2	3,7	4,3	6,5	2,4	4,3	4,4	2,4	4,3
Annen vareproduksjon	4,8	2,6	3,5	4,5	1,8	3,2	4,0	1,8	3,2
Primærnæringer	4,3	4,0	4,5	4,5	3,0	4,8	4,4	2,9	4,7
Elektrisitetforsyning	5,9	3,1	4,4	6,0	2,2	4,4	4,0	2,2	4,4
Bygge- og anleggsvirksomhet	4,9	2,5	3,2	4,5	1,8	2,9	4,1	1,8	2,8
Tjenesteytende næringer ekskl. off. forvaltning	3,4	3,8	4,4	3,7	3,0	4,1	3,7	3,0	4,1
Varehandel	3,1	3,3	3,8	3,4	2,4	2,8	3,4	2,4	2,8
Samferdsel	3,6	2,9	3,9	4,0	2,1	3,8	4,4	2,1	3,9
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	-0,7	6,7	7,0	0,1	6,0	7,0	0,8	6,0	7,0
Annen tjenesteyting	3,8	3,7	4,5	4,0	3,0	4,5	3,9	3,0	4,5
Offentlig forvaltningsvirksomhet	4,6	4,0	4,2	4,9	3,3	4,3	4,9	3,3	4,8
Statsforvaltningen	5,2	4,4	4,1	5,5	3,7	4,2	5,0	3,6	5,4
Kommuneforvaltningen	4,2	3,8	4,3	4,5	3,1	4,4	4,9	3,0	4,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

siste to årene har samlet årslønn vokst på linje med industriårslønna, noe som indikerer at hovedtrekkene ved den norske lønnsdannelsen har holdt seg etter finanskrisen.

I enkelte næringer har utviklingen i påløpt årslønn variert en del. Lønnsutviklingen avhenger av flere forhold, blant annet lønnsomheten i næringen og hvor vanskelig det er å finne relevant arbeidskraft i næringen. Lønnsomheten i enkelte tjenesteytende næringer ble hardt rammet av finanskrisen, og veksten i årslønna i disse næringene samlet var bare 3,4 prosent i 2009. Siden har utviklingen i denne delen av økonomien generelt vært god og lønnsveksten har tiltatt. Påløpt årslønn vokste derfor litt sterkere enn samlet årslønn i fjor. Denne utviklingen er særlig tydelig innen finansierings- og forsikringsvirksomheter. I denne næringen er lønnsveksten nært knyttet til lønnsomheten, siden bonusordninger utgjør en stor andel av utbetalt lønn. Under finanskrisen falt lønnsomheten kraftig og i 2009 var lønnsveksten således negativ. Nå har aktiviteten i næringen bedret seg og i fjor vokste årslønna for lønnsstakere i finansierings- og forsikringsvirksomheter med hele 7 prosent.

Utviklingen i påløpt årslønn påvirkes ikke direkte av forhold som overtid, sykefravær og endringer i avtalt arbeidstid per årsværk. Slike forhold påvirker derimot lønn per timeverk, se tabell 2.4 og tabell 2.5.¹ Også årlige variasjoner i antall virkedager bidrar til at utviklingen i lønn per timeverk avviker fra påløpt årslønn. Veksten i lønn målt på denne måten var litt lavere enn veksten i påløpt årslønn i 2011. Dette kan føres tilbake til en noe høyere avtalt arbeidstid og en nedgang i sykefraværet som begge bidro til å trekke ned veksten i lønn per time med 0,1 prosentpoeng. I 2010 vokste lønn per time vesentlig mindre enn årslønna, noe som

kan føres tilbake til at det var en virkedag mer sammenliknet med 2009. Redusert sykefravær bidro til å redusere timelønnsveksten ytterligere. Tabell 2.5 viser også veksten i lønnskostnad per time. Denne avviker fra lønn per timeverk ved at også arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier er med i dette lønnsbegrepet. Veksten i lønnskostnad per timeverk samlet for lønnstakerne var litt høyere enn veksten i lønn per timeverk og skyldes at pensjonskostnadene økte mye i statsforvaltningen i 2011.

Utviklingen i produktivitet og i prisene på norskproduserte produkter er viktige faktorer bak lønnsomheten i næringslivet. Etter en relativt kraftig nedgang i arbeidskraftproduktiviteten i 2008 og 2009, økte produktiviteten svakt i 2010 og 2011, da bruttoproduktet per utførte timeverk i fastlandsbaserte næringer steg med henholdsvis 0,9 og 1,1 prosent. Prisene, målt ved BNP-deflatoren for disse næringene, har utviklet seg gunstiger, med prisvekst på henholdsvis 3,9 og 2,4 prosent i 2010 og 2011. Framover ser vi ikke for oss en stor gjennomgående lønnsomhetsforbedring i næringslivet og særlig er den utekonkurrerende delen av industrien under press.

Aktiviteten i industrien har bare vokst moderat de siste årene og med våre prognoser ligger nivået på industriproduksjonen i 2015 fortsatt under nivået i 2008. Foran årets lønnsoppgjør, som er et hovedoppgjør, ventes dermed ikke høye krav fra de store forbundene på arbeidstakersiden. Oppgjøret blir sannsynligvis forbundsvist, etter at flere fagforbund har gått inn for en slik oppgjørsform. Det innebærer at Fellesforbundet forhandler først, i tråd med den såkalte frontfagsmodellen. Dermed setter konkurranseutsatt næringsliv rammen for lønnsveksten i de øvrige oppgjørene. Først når Fellesforbundet er ferdig å forhandle, vil de øvrige organisasjonene i arbeidslivet – både i og utenfor LO/NHO-området – starte sine forhandlinger. Foran årets lønnsforhandlinger krever Fellesforbundet at

¹ Se side 81 for en oversikt over de ulike lønnsbegrepene som benyttes i statistikken.

Tabell 2.5. Gjennomsnittlig lønn for økonomien samlet. Vekst fra året før i prosent, forskjeller i vekst og anslag på bidrag i prosentpoeng

	2009	2010	2011
Lønn per utførte timeverk	4,6	3,0	4,1
Årslønn, påløpt	4,2	3,7	4,3
Differanse	0,4	-0,7	-0,2
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Antall virkedager	0,4	-0,4	0,0
Sykefravær	0,0	-0,3	-0,1
Overtid	0,0	0,0	0,0
Avtalt ukentlig arbeidstid for heltidsjobber	0,0	0,0	-0,1
Naturallønn	0,0	0,0	0,0
Lønnskostnader per utførte timeverk	4,4	3,0	4,3
Lønn per utførte timeverk	4,6	3,0	4,1
Differanse	-0,2	0,0	0,2
Anslått bidrag til differansen fra endringer i:			
Pensjonskostnader	-0,2	0,0	0,2
Arbeidsgiveravgift	0,0	0,0	0,0

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

medlemmenes kjøpekraft opprettholdes, slik at lønns-tilleggene minst tilsvare prisveksten. I tillegg fremmes det krav om å løfte fram de lavtlønte.

Våre prognoser innebærer at produksjonsveksten blir klart lavere i de delene av norsk næringsliv som hovedsakelig retter seg mot utlandet enn i øvrig næringsliv. Vi antar at både bygge- og anleggsnæringen og tjenesteytende næringer øker produksjonen framover. Dette kan gi seg utslag i økt etterspørsel etter arbeidskraft i deler av næringslivet og dermed krav om høyere lønnsvekst. Vi tror likevel at hensynet til konkurranseutsatt industri fortsatt veier tungt i lønnsforhandlingene, og at lønnsveksten reduseres i 2012. Lav prisvekst bidrar også ved at nominell lønn ikke trenger å vokse mye for at lønnstakerne skal få en reallønnsøkning.

I 2012 og 2013 anslår vi at årslønna vokser klart mindre enn i 2011, med vekstrater på henholdsvis 3,6 og 3,7 prosent. I 2014 tiltar årslønnsveksten igjen. Da øker industriproduksjonen forsiktig samtidig som veksten i resten av økonomien er klart høyere enn i dag. Også prisveksten tar seg opp, og samlet årslønn anslås til å vokse med i underkant av 5 prosent i 2014 og 2015. Med våre prognoser er reallønnsveksten forholdsvis jevn i hele perioden. Gjennomsnittlig reallønnsvekst anslås til 2,2 prosent, om lag det samme som de siste fire årene.

2.11. Prisstigning

Konsumprisindeksen (KPI) steg med 1,2 prosent fra 2010 til 2011, og viser dermed en klar nedgang fra vekstraten på 2,5 prosent i 2010. Med unntak av 2004 og 2007 var dette den laveste årsveksten i KPI siden

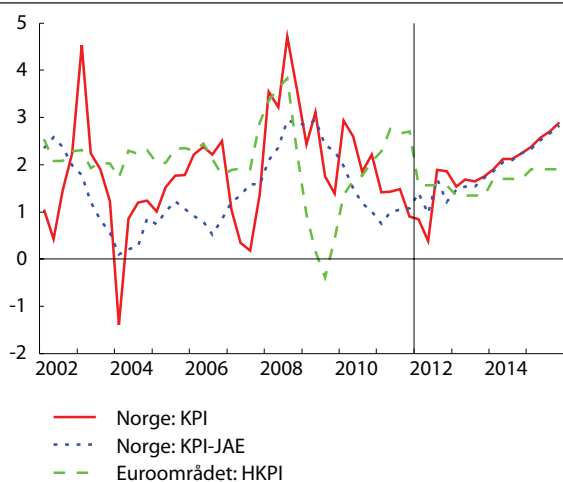
1960. KPI justert for avgiftsendringer og uten energi-varer (KPI-JAE) viste en gjennomsnittlig vekst på bare 0,9 prosent i 2011. Den underliggende prisveksten målt ved KPI-JAE har vært lav gjennom hele 2010 og 2011, og 12-månedersveksten har vært stabil gjennom hele 2011 og inn i januar 2012. 12-månedersveksten i KPI-JAE var 1,3 prosent i januar 2012, en oppgang på 0,3 prosentpoeng fra november og desember 2011.

KPI økte med 0,5 prosent fra januar 2011 til januar 2012. Reelle avgiftsendringer sammen med en oppgang i merverdiavgiften på matvarer og alkoholfrie drikkevarer fra 14 til 15 prosent bidro til å trekke opp KPI med 0,2 prosentpoeng. Prisoppgang på drivstoff og smøreoljer samt prisøkning på vedlikehold og reparasjon av biler med henholdsvis 7,1 og 3,9 prosent bidro også til 12-månedersveksten i KPI. Økte priser på hovedsakelig mineralvann/brus og kaffe gjorde at alkoholfrie drikkevarer hadde en prisøkning på 8,5 prosent. Samlet gikk hovedgruppene matvarer og alkoholfrie drikkevarer opp med 2,2 prosent i forhold til januar i fjor. Prisøkning på hovedgrupper som alkoholholdige drikkevarer og tobakk, transport, hotell- og restauranttjenester, samt andre varer og tjenester trakk opp prisveksten de siste tolv måneder. Prisveksten for disse gruppene lå mellom 2,8 og 3,5 prosent. 12-månedersveksten ble dempet av et kraftig fall i elektrisitetsprisene inkludert nettleie på hele 28,3 prosent fra januar 2011 til januar 2012. Fall i prisene på post- og teletjenester, samt kultur og fritid på 0,4 prosent bidro også til den lave prisveksten. Importerte konsumvarer har en vekt på om lag 25 prosent i KPI målt etter leveringssektor, og samlet falt prisene på disse varene med 0,2 prosent i forhold til januar i fjor.

Norge er en liten åpen økonomi og vår import av varer og tjenester utgjør over 30 prosent av bruttonasjonalproduktet fratrukket indirekte skatter. Prisutviklingen på importerte varer og tjenester har stor betydning for de innenlandske inflasjonsimpulsene enten importen anvendes som innsatsfaktor i innenlandsk produksjon eller leveres mindre bearbeidet direkte til konsumentene. Den importveide kronekursen styrket seg med 3,8 prosent fra 2009 til 2010 og ytterligere med 2,4 prosent fra 2010 til 2011. Utviklingen i valutakursene medvirket til at KPI både i 2010 og 2011 var preget av lav og til dels negativ prisvekst på importerte konsumvarer. Prisene på importerte konsumvarer med en vekt i KPI på om lag 25 prosent, har falt med 0,8 prosent på årsbasis i begge de to siste årene. Prisnedgangen var spesielt stor for audiovisuelt utstyr og teleutstyr fra 2010 til 2011, med et fall på henholdsvis 7,2 og 8,6 prosent.

Prisimpulsene fra utlandet har ikke vært entydig negative de siste årene. Deler av næringsmiddelindustrien har stått overfor økende råvarepriser som følge av utviklingen i matvareprisene internasjonalt. FNs matvareindeks viste en oppgang på 22,8 prosent fra 2010 til 2011. En forventet økning i tilgangen på flere varer i kombinasjon med den usikre situasjonen i verdensøkonomien, har imidlertid presset ned de

Figur 2.16. Konsumprisindeksen. Prosentvis vekst fra samme kvartal året før

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

internasjonale matvareprisene fra juli 2011 og ut året. Unntatt fra denne utviklingen er prisene på kaffe som har holdt seg vedvarende høye i 2011 etter at råvareprisene økte sterkt ved inngangen til året. Jordbruksoppkjøret for 2011 ble vedtatt med en ramme som isolert sett skulle gi en vekst i matvareprisene på 0,7 prosent. Mens det i KPI ble registrert en betydelig oppgang i prisene på norskproduserte matvarer med importerte råvarer ble det registrert en svak prisnedgang på norskproduserte matvarer med norske råvarer fra 2010 til 2011. KPI viser en samlet nedgang i matvareprisene på 1,2 prosent fra 2010 til 2011. Nedgangen i matvareprisene kom til tross for at prisene på fisk fra tradisjonelt fiske økte betydelig fra 2010 både for torsk og pelagisk fisk. Ifølge produsentprisindeksen (PPI) økte produsentprisene fra næringsmiddelindustrien til hjemmemarkedet med 4,1 prosent fra 2010 til 2011. Dette kan indikere at marginene har gått ned i forhandlerleddet.

Samlet sett bidro energivarer til å trekke opp årsveksten i KPI for 2011. En viktig bidragsyter til konsumprisveksten i fjor var prisene på drivstoff og smøremidler som steg med nesten 10 prosent. Elektrisitetsprisene inkludert nettleie falt med 4,5 prosent. Årsveksten i KPI uten energivarer (KPI-JE) endte dermed på 1,1 prosent i 2011, 0,2 prosentpoeng over KPI-JAE. Forløpet i 12-månedersveksten i KPI reflekteres i stor grad av utviklingen i elektrisitetsprisene som på grunn av kaldt vær og lav vannmagasinopplasting hadde en ekstrem økning i desember 2010. I første kvartal 2011 lå elektrisitetsprisene langt over nivået fra samme periode i 2010. Som følge av store nedbørsmengder gjennom fjoråret og mildvær har fyllingsgraden i norske vannmagasiner høsten og vinteren 2011-2012 vært langt over normalen for årstiden. Dette var en medvirkende årsak til at elektrisitetsprisene falt dramatisk. I desember 2011 og januar 2012 falt elektrisitetsprisene inkludert nettleie med over 28 prosent fra samme måned året før. Dette er med på å forklare at 12-månedersveksten i KPI falt fra 1,2 prosent i november til 0,2 prosent i desember 2011, og kun viser en vekst på 0,5 prosent i januar 2012.

Prisene på tjenester medvirket samlet sett til å trekke opp årsveksten i KPI, men stigningen var lavere enn de siste årene. Prisutviklingen på tjenester er i større grad enn varer påvirket av lønnsutviklingen. Prisene på hotell- og restauranttjenester og andre varer og tjenester steg med henholdsvis 2,9 og 2,8 prosent. Andre viktige bidragsyttere til å trekke opp den gjennomsnittlige prisveksten i 2011 var betalt husleie og beregnet husleie som økte med henholdsvis 2,3 og 2,0 prosent fra 2010 til 2011.

Lave temperaturer i Norden og redusert kjernekraftproduksjon i Sverige har i februar ført til en kraftig oppgang i spotprisene på elektrisk kraft. Utviklingen i de nordiske terminkontraktene indikerer imidlertid at oppgangen er av forbigående karakter. Når det gjelder nettleie fastsetter Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) rammevilkår for hva som kan kreves på grunnlag av utviklingen i nettselskapenes kostnader. Tall som NVE har hentet inn fra nettselskapene viser at nettleien inkludert avgifter reduseres med 3,6 prosent fra 2011 til 2012. Fra 1. januar 2012 ble ordningen med grønne elsertifikater innført. Dette er en støtteordning som skal øke kraftproduksjonen fra fornybare energikilder i Sverige og Norge med 26,4 TWh fram til 2020 fordelt med 13,2 TWh på hvert land. Produsenter av fornybar energi får tildelt grønne sertifikater for den mengden fornybar elektrisitet de produserer. Kraftleverandørene kjøper den fastsatte andelen sertifikater og videresender kostnadene til strømkundene. Forbrukernes kostnader forbundet med ordningen avhenger av utbygd kraftmengde samt prisen på elsertifikater i markedet, og vil gradvis øke fram mot 2020. For 2012 er det antatt at ordningen vil medføre et påslag i husholdningenes kraftpris på 0,75 øre per kWh. I beregningen har vi lagt til grunn at elektrisitetsprisene inkludert nettleie og avgifter i inneværende år vil være lavere enn i fjor som årlig gjennomsnitt. Fra 2013 forventes elektrisitetsprisene å stige i takt med den generelle prisveksten. Vi anslår at oljeprisen målt i kroner faller en del utover året. Deretter antar vi at den holder seg ganske stabil før den tar seg opp i 2015. Prisene på bensin og fyringsoljer vil gå ned i forhold til de prisene som observeres ved inngangen til året i tråd med utviklingen i oljeprisene, og vokser deretter noe svakere enn den generelle prisstigningen i årene fremover.

I prognosene har vi innarbeidet de avgiftssatsene som er vedtatt i Stortinget for 2012. I årene 2013 - 2015 er avgiftssatsene som vanlig kun inflasjonsjustert.

Den svake internasjonale veksten vil trolig bidra til å dempe lønns- og prisveksten hos våre tradisjonelle handelspartnere på mellomlang sikt. Vi forventer at veksten i importprisene tar seg opp fra 2014. I våre beregninger styrker den importveide kronekursen seg med 0,4-0,5 prosent både i 2012 og 2013. Den er uendret i 2014 og svekkes med 1,2 prosent i 2015.

Med de forutsetninger vi har lagt til grunn for lønnsutviklingen, produktivitetveksten og internasjonal

prisvekst øker KPI i våre beregninger med 1,3 prosent i 2012. Økt lønnsvekst og økte internasjonale priser bringer KPI-veksten opp til 2,1 prosent i 2014 og 2,6 prosent i 2015. Veksten i KPI-JAE er tilnærmet lik KPI-veksten i våre beregninger for årene framover.

2.12. Usikkerhet i anslagene

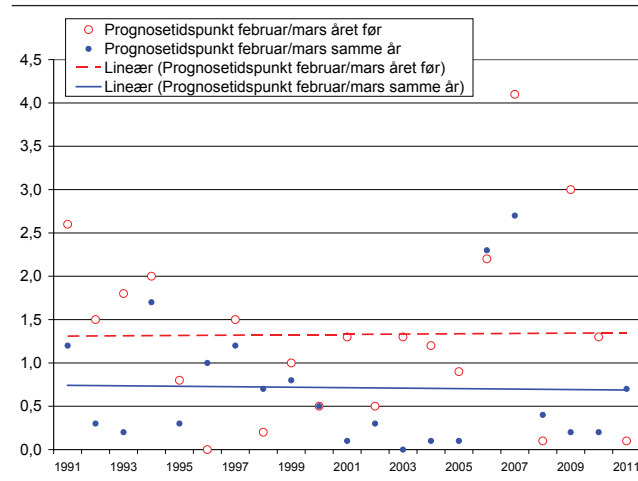
Statistisk sentralbyrå presenterte sine første kvantifiserte konjunkturprognoser for norsk økonomi i 1988, og har siden 1990 med få unntak publisert prognoser for minst to år fram i tid i februar/mars, mai/juni, september og november/desember hvert år i ulike nummer av Økonomiske analyser. Vi gir her en evaluering av prognosevirksomheten. Evalueringen tar for seg tre viktige makroøkonomiske størrelser: Veksten i bruttonasjonalproduktet (BNP) for Fastlands-Norge, veksten i konsumprisindeksen (KPI) og arbeidsledigheten i prosent av arbeidsstyrken (AKU). Vi undersøker både om anslagene har avveket systematisk fra "fasit", og spredningen i avvikene. Analysen benyttes også til å si noe om usikkerheten i anslagene for 2012 og 2013 som publiseres i denne utgaven av Økonomiske analyser.

Det er ofte avvik mellom de foreløpige BNP-tallene som publiseres i februar året etter regnskapsåret (Utsynsregnskapet), og de endelige tallene som normalt først er klare nærmere to år senere. De «endelige» tallene kan dessuten bli revidert i forbindelse med periodiske revisjoner hvor ny statistikk innarbeides eller ved omlegginger av beregningsprinsipper. Vi benytter likevel foreløpige BNP-tall fra Utsynsregnskapet som «fasit» av tre grunner. For det første foreligger ikke endelige regnskapstall for årene etter 2009. Anslagene for disse årene må derfor uansett sammenlignes med foreløpige regnskapstall. For det andre er prognosene laget med utgangspunkt i foreløpige – ikke endelige – regnskapstall for den nære forhistorien. For det tredje ble det ved hovedrevisjonene i 1995, 2002 og 2006 foretatt endringer i definisjoner, som innebar at prognoser og endelige tall ikke knytter seg til samme målesystem². Våre prognoser for BNP Fastlands-Norge i 2006 og 2007 hadde for eksempel blitt annerledes dersom vi på prognosetidspunktene hadde brukt den nye definisjonen. For KPI og for AKU-ledigheten foreligger endelige tall allerede nå.

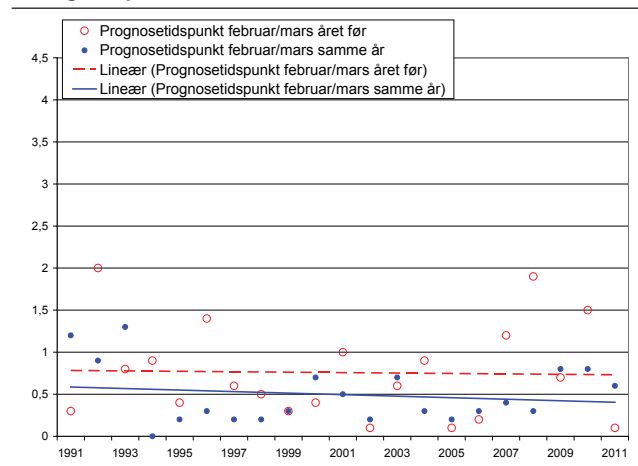
Hvor gode har anslagene vært?

Figurene 2.17, 2.18 og 2.19 viser utviklingen over tid i det absolutte avviket mellom anslag og foreløpig regnskap for veksten i BNP for Fastlands-Norge, KPI og AKU-ledigheten. Prognosene for KPI samme år som prognoseåret og AKU-ledigheten året før prognoseåret har blitt bedret over tid. På den annen side har den betydelige undervurderingen av BNP-veksten i 2006 og 2007 og overvurderingen i 2009 for prognoser ett år fram i tid ført til at en klar fallende trend i prognosefeilene fram til og med 2005 har blitt brutt. Noe av dette skyldes altså omlegging av beregningen av BNP i 2006.

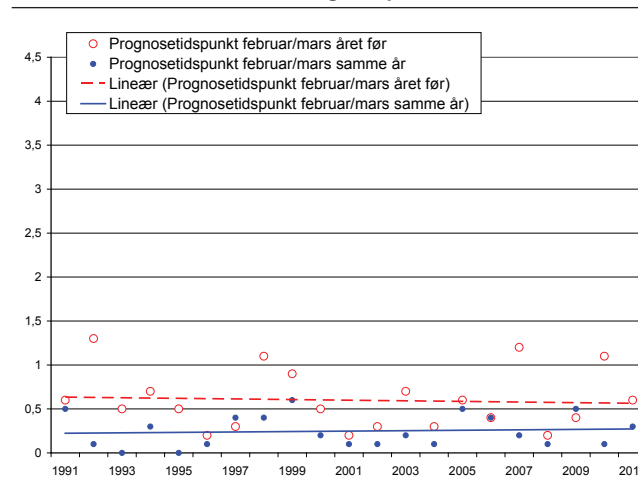
Figur 2.17. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Absolutt avvik fra foreløpig regnskap

Figur 2.18. Anslag på prosentvis endring i KPI. Absolutt avvik fra regnskap

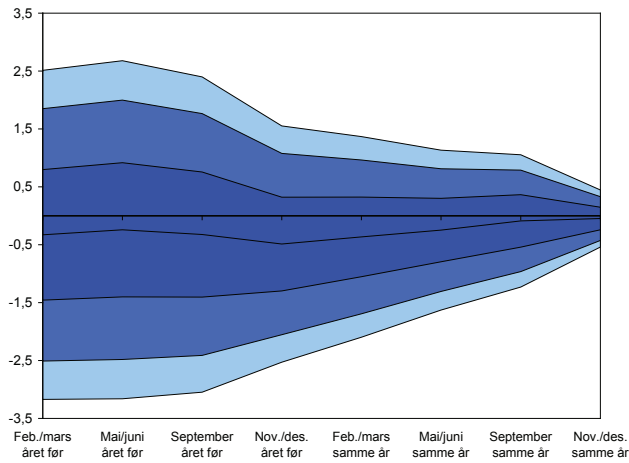

Figur 2.19. Anslag på arbeidsledighet (AKU) foretatt i februar samme år. Absolutt avvik fra regnskap

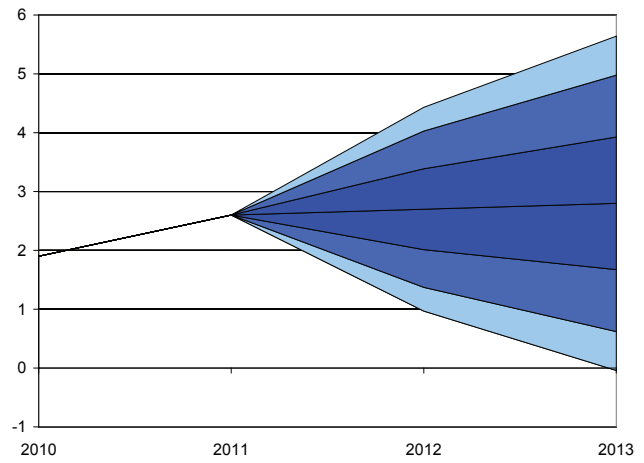

² Hovedrevisjonen i 2011 innebar ikke store endringer av makrotall.

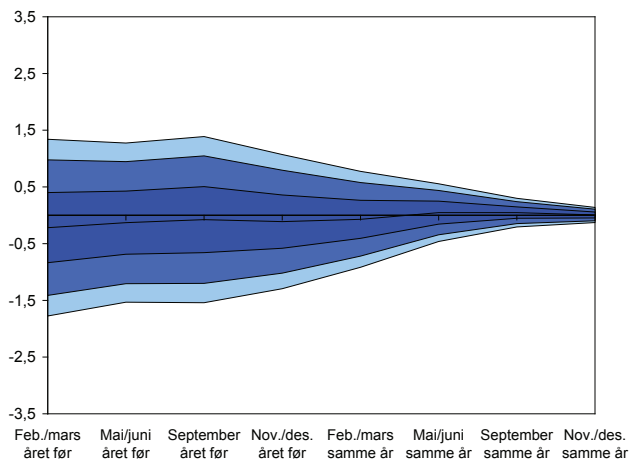
Figur 2.20. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Avvik fra foreløpige regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

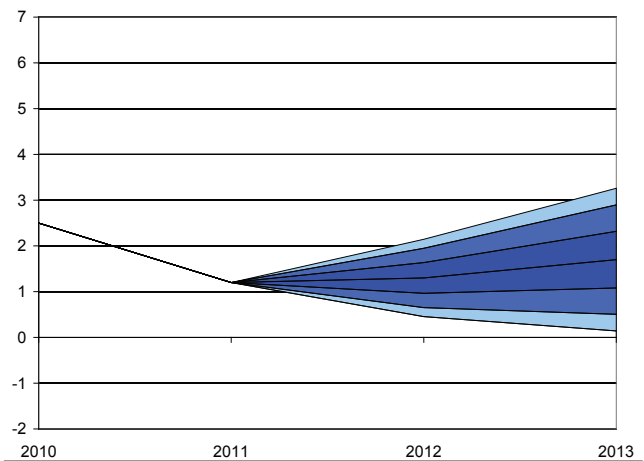
Figur 2.23. Anslag på prosentvis endring i BNP for Fastlands-Norge. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

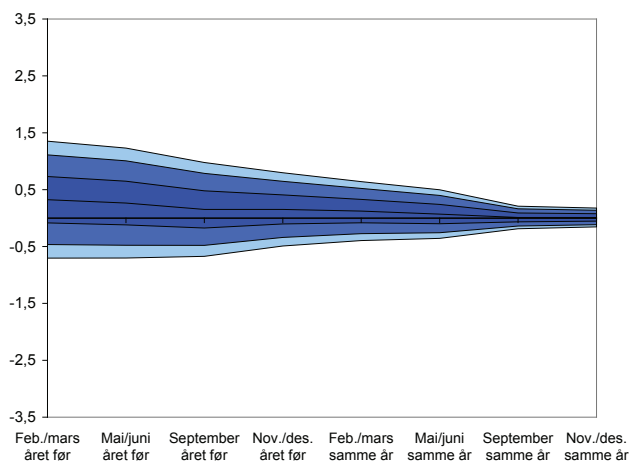
Figur 2.21. Anslag på prosentvis endring i KPI. Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

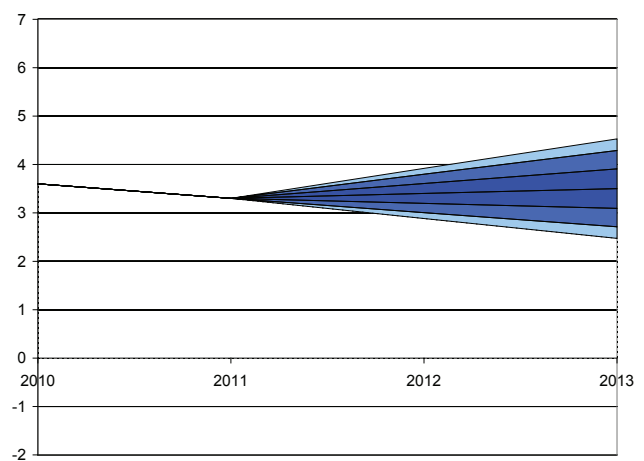
Figur 2.24. Anslag på prosentvis endring i KPI. Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figur 2.22. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Avvik fra regnskapstall og spredningen i disse intervallene viser henholdsvis 50, 80 og 90 percents konfidensintervaller

Figur 2.25. Anslag på arbeidsledighet (AKU). Sikkerheten for at det foreløpige regnskapstallet vil ligge innenfor de tre intervallene er henholdsvis 50, 80 og 90 prosent

Figurene 2.20, 2.21 og 2.22 viser gjennomsnittlig avvik mellom anslag gitt på ulike tidspunkter og regnskapstall for henholdsvis veksten i BNP for Fastlands-Norge, veksten i KPI og arbeidsledigheten. Figurene gir også en indikasjon på spredningen i avvikene ved at de inkluderer tre intervaller rundt gjennomsnittet. Disse intervallene er regnet ut på bakgrunn av den historiske spredningen. De sier ikke noe om hvor mange av avvikene som faktisk ligger innenfor intervallene. Under gitte forutsetninger³ er sannsynligheten for at avviket mellom fremtidige anslag og regnskapstall ligger innenfor disse intervallene henholdsvis 50, 80 og 90 prosent. Vi har kun benyttet prognosene for årene etter 1995 i beregningene av intervallene.

Har det vært systematiske avvik?

Anslagene for BNP-veksten har ofte vært litt for lave. I gjennomsnitt ligger anslagene for BNP-veksten både i mai/juni året før prognoseåret og anslagene foretatt mai/juni samme året 0,2 prosentpoeng under det realiserte. Anslagene gitt i september og november/desember året før prognoseåret ligger i gjennomsnitt henholdsvis 0,3 og 0,5 prosentpoeng under «fasiten». I anslagene gitt i prognoseåret er det igjen mindre avvik.

Gjennomsnittlig prognoseavvik på veksten i KPI er nær null på alle prognosetidspunkt med unntak av prognosen gitt i februar/mars året før prognoseåret da gjennomsnittlig avvik er -0,2 prosentpoeng.

I tråd med for lave BNP anslag, finner vi at anslagene på arbeidsledigheten har hatt en tendens til systematisk å ha blitt noe for høye. Prognosene gitt i februar/mars og mai/juni året før prognoseåret er begge i gjennomsnitt 0,3 prosentpoeng for høye, deretter er gjennomsnittlig avvik omtrent 0,1 prosentpoeng fram til og med mai/juni samme år. Etter dette er avvikene i gjennomsnitt tilnærmet null. Sett i lys av den store spredningen i disse anslagene, tyder resultatene på at det ikke er store systematiske feil i våre anslag for de tre hovedstørrelsene.

Spredningen i anslagene

Det har vært relativt stor spredning i avviket mellom anslaget på BNP-veksten gitt i februar/mars året før prognoseåret og det foreløpige regnskapstallet. Anslaget for 2007 avvek mest, med 4,1 prosentpoeng. 2007-anslaget er imidlertid påvirket av endringer i nasjonalregnskapets definisjoner. Av de 17 anslagene vi har lagd på dette tidspunktet fra og med 1995-prognosen, ligger 8 mer enn 1 prosentpoeng unna det foreløpige regnskapstallet. Én gang traff prognosen helt nøyaktig - i 1996. Prognosene i 1998, 2008 og 2011 var også presise med henholdsvis 0,2, 0,1 og 0,1 prosentpoeng avvik. Variasjonen i avvikene er i gjennomsnitt betydelig mindre i de prognosene som er gitt i desember året før, men fortsatt avviker 6 av 15 anslag med mer enn 1 prosentpoeng. Til tross for stadig mer

informasjon om den økonomiske utviklingen i det året det gis prognoser for, er spredningen i avvikene deretter kun litt mindre helt fram til og med prognosene i september det samme året. En viktig årsak til dette er at de kvartalsvise BNP-tallene ofte har blitt revidert tildels betydelig gjennom prognoseåret. Først i den siste prognosen vi gir før «fasiten» foreligger, er det på ny en klar nedgang i spredningen i avvikene.

Vi finner et lignende mønster i anslagene for årsveksten i KPI. Det er betydelig variasjon mellom de første fem anslagene og resultatet, men anslagene fra og med juni samme år er svært treffsikre. Etter dette tidspunktet er det kun 2009-anslaget som har vært mer enn 0,3 prosentpoeng fra den faktiske veksttakten. Variasjonen i de foregående anslagene er 3-4 ganger så store. Siden KPI ikke revideres, avspeiler dette at faktisk utvikling i KPI gradvis blir kjent med full sikkerhet gjennom året.

Spredningen i avviket mellom anslaget på ledigheten og resultatet viser en jevnere nedgang etter hvert som prognosehorisonten blir kortere. Det gjennomsnittlige absoluttavviket er på 0,6 prosentpoeng i februar/mars året før og 0,2 prosentpoeng i februar/mars samme år. Deretter synker spredningen gradvis. Også for ledigheten reduseres prognosefeilen betraktelig i de tre siste prognosene før resultatet foreligger. Etter dette ligger kun 2009-prognosen mer enn 0,4 prosentpoeng fra fasiten. Som for KPI, skyldes dette at tallet blir gradvis kjent gjennom året og ikke revidert.

Prognosene for 2012 og 2013 er usikre

I figurene 2.23, 2.24 og 2.25 vurderes usikkerheten i anslagene for 2012 og 2013 gitt i denne rapporten. Vi anslår nå veksten i BNP for Fastlands-Norge til 2,7 prosent i 2012 og 2,8 prosent i 2013. Basert på analysen over, er det 50 prosent sannsynlig at BNP-veksten for Fastlands-Norge vil ligge mellom 2,0 og 3,4 prosent i 2012 og mellom 1,7 og 3,9 prosent i 2013. Et intervall på til sammen 3,5 prosentpoeng i 2012, og 5,7 prosentpoeng i 2013, dekker den prosentvise veksten med 90 prosent sannsynlighet. Intervallene illustrerer at det er vanskelig å gi en sikker prognose for veksten i BNP for Fastlands-Norge. Den har endret seg relativt mye fra år til år, og usikkerheten illustreres også ved at veksten revideres til dels mye fra foreløpig til endelig nasjonalregnskapstall.

Veksten i KPI var på 1,2 prosent i 2011. For 2012 og 2013 anslår vi veksten til henholdsvis 1,3 og 1,7 prosent. Det er 80 prosents sannsynlighet for at anslagene for 2012 og 2013 ikke bommer med mer enn henholdsvis 0,6 og 1,2 prosentpoeng.

Nivået på arbeidsledigheten er anslått til 3,4 prosent i 2012 og 3,5 prosent i 2013. Mens de historiske prognosefeilene tilsier at prognosen for 2012 kan betraktes med en relativt stor grad av sikkerhet, hefter det mer usikkerhet til prognosen for året etter. For eksempel vil det endelige tallet med 80 prosent sannsynlighet ikke ligge mer enn 0,4 prosentpoeng fra vårt anslag for

³ Alle avvik tilhører en gitt statistisk fordeling (Student t-fordeling med lik forventning og spredning) og er uavhengige.

2012. I 2013 derimot er det 80 prosent sannsynlighet for at ledigheten blir innenfor et intervall på 0,8 prosentpoeng over og under anslaget.

2.13. Hvor godt traff SSBs prognoser for 2011?

SSB har publisert prognoser minst to år fram i tid siden 1990. Første gang vi publiserte prognoser for 2011 som en del av den løpende konjunkturovervåkingen var for fire år siden, i begynnelsen av 2008. Det er mye som har skjedd i norsk og ikke minst internasjonal økonomi siden det. At uroen finansmarkedene fra og med høsten 2007 skulle slå ut i en kraftig finanskriser med en påfølgende massiv global nedgangskonjunktur lå ikke i de prognosene vi ga i februar 2008. Når vi som vanlig retter søkelyset mot prognosene gitt i løpet av de siste to åra, har tilfanget av store globale overraskelser vært betydelig mindre. I tabell 2.6 vises prognosene for 2011 vi har lagt fram i de to siste årene sammen med tallene for 2011 som nå foreligger.

Da prognosen fra februar 2010 ble publisert, viste tall fra KNR at den direkte nedgangen i produksjon og sysselsetting i kjølvannet av finanskrisen var stoppet opp. Reviderte tall for utviklingen i BNP viser nå et mer markert omslag i denne perioden, hvor økningen i fastlandsøkonomien først kom i 4. kvartal 2009, men da med en vekst klart over trendveksten.

Med dette utgangspunktet må den generelle konjunkturvurderingen av norsk økonomi kunne karakteriseres som meget god. Våre anslag for BNP Fastlands-Norge fra februar og juni 2010 overvurderte veksten i følge de foreløpige nasjonalregnskapstallene med bare 0,1 prosentpoeng både for 2010 og 2011, dermed var også nivået i 2011 nær perfekt anslått. Arbeidsproduktiviteten ble imidlertid overvurdert slik at sysselsettingsveksten ble undervurdert med 1 prosentpoeng og anslaget for arbeidsledighetsraten ble 0,6 prosentpoeng for høyt.

Sammensetningen av vekstimpulsene fra etterspørselen ble litt annerledes enn vi så for oss. Veksten i

Tabell 2.6. SSBs framskrivninger for 2011. Vekstrater i prosent der ikke annet framgår

	ØA 1/10	ØA 3/10	ØA 4/10	ØA 6/10	ØA 1/11	ØA 3/11	ØA 4/11	ØA 6/11	ØA 1/12
Realøkonomi									
Konsum i husholdninger mv.	4,7	3,7	3,9	4,0	3,7	3,4	2,8	2,3	2,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,9	2,1	2,2	2,2	2,3	2,4	2,1	1,4	1,5
Bruttoinvestering i fast kapital	-0,5	3,4	4,0	6,1	7,7	8,7	7,0	7,4	6,9
Utvinning og rørtransport	-1,3	2,0	4,5	9,1	10,5	12,1	8,7	15,0	11,4
Fastlands-Norge	0,7	4,1	5,3	5,5	6,8	9,5	9,2	8,1	8,2
Boliginvesteringer	12,3	13,1	11,6	8,5	8,7	16,8	24,1	21,6	22,0
Eksport	1,1	0,4	1,9	2,0	0,4	-0,9	-0,9	-0,6	-1,1
Råolje og gass	-1,5	-1,6	-1,3	0,8	-1,8	-1,7	-3,9	-4,1	-4,4
Eksport tradisjonelle varer	2,8	2,7	2,8	3,7	3,6	1,1	2,8	1,7	-0,6
Import	3,2	3,6	5,4	5,3	5,0	7,2	6,9	2,8	2,5
Import tradisjonelle varer	5,7	4,8	6,8	6,3	6,2	6,4	6,6	6,3	5,4
BNP	1,9	1,9	2,4	2,7	2,1	2,3	1,6	1,6	1,6
BNP Fastlands-Norge	2,7	2,7	2,9	3,0	3,3	3,2	2,7	2,6	2,6
Arbeidsmarked									
Sysselsatte personer	0,4	0,3	0,8	1,1	1,5	1,2	1,2	1,4	1,4
AKU-ledighet (nivå)	3,9	3,9	3,7	3,7	3,6	3,3	3,4	3,3	3,3
Priser og lønninger									
Lønn per normalårsverk	3,4	3,4	3,4	3,4	3,6	4,1	4,1	4,2	4,3
Konsumprisindeksen (KPI)	1,3	1,6	1,5	1,4	1,8	1,9	1,4	1,3	1,2
KPI-JAE	1,3	1,6	1,4	1,3	1,5	1,3	1,0	1,0	0,9
Eksportpris tradisjonelle varer	5,2	2,4	5,3	4,4	8,0	10,2	5,5	8,1	6,2
Importpris tradisjonelle varer	1,0	1,4	1,3	0,9	1,5	4,5	3,0	4,6	4,1
Boligpris	5,1	5,0	5,3	4,9	6,8	6,9	8,5	8,3	8,0
MEMO:									
Pengemarkedsrente (nivå)	3,4	2,8	2,8	2,7	2,8	2,9	2,9	2,9	2,9
Utlånsrente, banker (nivå)	4,5	4,8	4,8	4,7	4,8	4,8	4,8	4,8	4,7*
Importveid kronekurs (44 land)	-0,8	0,5	0,4	0,5	-0,2	-1,9	-2,8	-2,6	-2,4
Driftsbalanse, mrd. kroner	418,3	363,9	367,1	376,5	325,5	339,6	330,7	425,8	387,0
Eksportmarkedsindikatorer	4,1	4,2	4,5	5,1	4,3	5,0	5,3	5,2	5,5
Råoljepris, kroner per fat	479	530	499	510	529	598	595	623	621

* Upublisert anslag.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

investeringene både i petroleumsvirksomheten, i fastlandsbaserte næringslivet og i bolig ble klart undervurdert, men dette ble nøytralisert av en betydelig overvurdering av utviklingen i husholdningenes konsum. Omfanget av usikkerhetsmotivert sparing viste seg å bli langt større enn anslått.

Da vi kom litt lenger ut i 2010 begynte mange av våre anslag på etterspørselskomponentene å nærme seg fasit. Nedrevideringen av husholdningenes konsum gikk imidlertid langsommere enn opprevideringen av investeringene. Det medførte at BNP-veksten ble anslått noe for høyt, men fra og med juni prognosen i fjor, er anslagene igjen helt på sporet. Situasjonen i arbeidsmarkedet ble derimot stadig bedre anslått og de 3-4 siste anslagene var nær perfekte.

Konjunkturutviklingen i utlandet ble i hele perioden godt anslått, mens importen hos handelspartnerne ble noe undervurdert. Eksporten ble derimot noe overvurdert. I noen grad kan det forklares av at den kostnadsmessige konkurranseevnen ble klart svakere enn antatt. Uroligheter i Midtøsten har bidratt til at økte oljepriser, noe som ikke var forutsatt i våre prognoser.

Lønnsveksten ble lenge noe for lavt anslått, blant annet på grunn av overvurderingen av arbeidsledigheten, men også en undervurdering av prisutviklingen på tradisjonelle eksportvarer. Veksten i konsumprisindeksen ble nærmest perfekt anslått i den første prognosen. Konsekvensene av undervurderingen av lønnskostnadsveksten ble motvirket av en noe sterkere krone enn vi anslo. I en mellomliggende periode økte overvurderingen av KPI-veksten, men ikke mer enn et maksimum på 0,7 prosentpoeng i prognosen gitt i juni i fjor. Renteprognosene, særlig de for utlånsrenten i bankene, var nærmest perfekt anslått i hele perioden.

Tabell 2.7. Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Millioner kroner

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	1 065 455	1 089 030	264 402	262 938	266 598	269 770	270 287	271 680	272 525	274 132
Konsum i husholdninger	1 016 238	1 039 658	252 217	250 623	254 342	257 341	257 856	259 398	260 221	261 806
Varekonsum	516 722	523 313	128 211	126 899	128 857	130 903	130 100	130 744	130 664	131 143
Tjenestekonsum	462 851	474 857	114 831	115 112	116 140	116 780	117 633	118 161	119 116	120 246
Husholdningenes kjøp i utlandet	64 407	69 714	15 974	15 635	16 293	16 591	16 932	17 518	17 557	17 672
Utlendingers kjøp i Norge	-27 742	-28 226	-6 799	-7 023	-6 948	-6 933	-6 809	-7 026	-7 116	-7 255
Konsum i ideelle organisasjoner	49 218	49 372	12 184	12 315	12 255	12 429	12 431	12 283	12 304	12 326
Konsum i offentlig forvaltning	539 925	548 246	134 640	135 087	134 811	135 308	134 904	137 045	137 998	138 657
Konsum i statsforvaltningen	274 466	277 645	68 353	68 628	68 879	68 563	68 263	69 102	69 928	70 489
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	240 019	243 542	59 659	59 984	60 369	59 972	59 853	60 621	61 298	61 911
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	34 446	34 103	8 694	8 644	8 510	8 591	8 409	8 481	8 630	8 578
Konsum i kommuneforvaltningen	265 459	270 601	66 287	66 459	65 932	66 746	66 641	67 943	68 069	68 168
Bruttoinvestering i fast realkapital	488 870	522 662	117 469	124 735	119 692	126 386	128 688	128 844	131 919	132 963
Utvinning og rørtransport	122 370	136 378	30 465	31 971	28 346	31 689	32 582	33 429	35 989	34 397
Tjenester tilknyttet utvinning	1 240	286	423	217	317	229	-517	342	738	-343
Utenriks sjøfart	24 836	17 571	6 069	7 018	6 249	5 408	5 282	4 121	4 184	3 938
Fastlands-Norge	340 423	368 427	80 513	85 530	84 780	89 060	91 341	90 953	91 008	94 970
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	261 091	288 093	62 094	65 547	65 031	68 102	70 312	72 380	71 447	74 077
Næringer	167 865	174 343	39 494	43 225	41 388	43 589	43 348	43 795	42 608	44 492
Industri og bergverk	20 060	20 091	5 303	5 447	4 564	4 837	4 951	5 118	5 359	4 656
Annen vareproduksjon	39 916	43 874	9 484	10 049	9 819	10 436	11 037	11 008	10 752	10 973
Tjenester	107 889	110 377	24 707	27 728	27 006	28 316	27 361	27 669	26 497	28 863
Boliger (husholdninger)	93 226	113 750	22 600	22 323	23 643	24 513	26 964	28 585	28 839	29 585
Offentlig forvaltning	79 332	80 334	18 419	19 983	19 749	20 959	21 029	18 573	19 561	20 893
Lagerendring og statistiske avvik	58 542	59 661	10 551	20 689	15 009	13 802	26 065	14 932	5 398	14 354
Bruttoinvestering i alt	547 412	582 323	128 020	145 424	134 701	140 188	154 753	143 776	137 317	147 317
Innenlandsk sluttanvendelse	2 152 792	2 219 599	527 062	543 449	536 109	545 266	559 944	552 502	547 839	560 106
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	1 945 804	2 005 703	479 554	483 555	486 188	494 138	496 532	499 678	501 531	507 759
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	619 257	628 580	153 059	155 070	154 559	156 267	155 933	155 618	157 558	159 550
Ekspert i alt	945 560	935 047	242 524	237 626	230 214	234 312	231 976	228 457	242 728	232 223
Tradisjonelle varer	284 221	282 588	72 199	70 498	71 661	69 828	68 920	72 813	72 092	68 565
Råolje og naturgass	396 175	378 587	103 292	102 367	93 850	96 157	97 081	89 641	100 349	92 301
Skip, plattform og fly	10 167	10 552	4 149	2 210	2 024	1 783	1 736	2 661	3 823	2 333
Tjenester	254 997	263 321	62 885	62 551	62 679	66 544	64 240	63 343	66 464	69 024
Samlet sluttanvendelse	3 098 353	3 154 647	769 586	781 076	766 324	779 578	791 921	780 958	790 568	792 329
Import i alt	725 811	744 198	175 610	185 603	182 826	181 411	195 441	181 495	184 360	183 338
Tradisjonelle varer	431 178	454 275	104 026	109 080	107 475	110 075	113 893	112 927	112 391	114 765
Råolje og naturgass	11 227	10 415	2 420	3 515	3 126	2 267	4395	2 315	2319	2147
Skip, plattform og fly	30 720	37 017	8 059	8 693	8 115	5 735	17 491	6 736	6 990	5 786
Tjenester	252 686	242 491	61 105	64 314	64 110	63 334	59 661	59 516	62 659	60 640
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	2 372 542	2 410 449	593 976	595 473	583 498	598 167	596 480	599 464	606 208	608 991
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1 910 616	1 959 789	473 904	475 567	478 992	481 099	482 815	489 201	492 974	496 068
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	461 926	450 660	120 072	119 906	104 506	117 068	113 665	110 263	113 234	112 923
Fastlands-Norge (basisverdi)	1 639 237	1 681 793	406 542	408 723	410 839	412 601	413 975	420 002	423 283	425 423
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1 253 354	1 287 472	310 408	311 863	314 500	316 103	316 859	321 443	324 171	325 592
Industri og bergverk	179 219	182 879	43 635	44 548	45 211	45 792	45 443	45 363	45 880	46 333
Annen vareproduksjon	201 957	207 260	50 723	49 548	49 921	51 175	50 036	51 819	53 259	52 404
Tjenester inkl. boligjenester	872 178	897 333	216 050	217 767	219 368	219 136	221 380	224 260	225 032	226 854
Offentlig forvaltning	385 884	394 321	96 134	96 860	96 339	96 497	97 116	98 559	99 112	99 831
Produktavgifter og -subsidier	271 379	277 995	67 362	66 844	68 153	68 498	68 840	69 199	69 691	70 645

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.8. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Faste 2009-priser. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	3,7	2,2	0,9	-0,6	1,4	1,2	0,2	0,5	0,3	0,6
Konsum i husholdninger	3,8	2,3	1,1	-0,6	1,5	1,2	0,2	0,6	0,3	0,6
Varekonsum	4,2	1,3	0,8	-1	1,5	1,6	-0,6	0,5	-0,1	0,4
Tjenestekonsum	2,3	2,6	0,8	0,2	0,9	0,6	0,7	0,4	0,8	0,9
Husholdningenes kjøp i utlandet	12,3	8,2	4,8	-2,1	4,2	1,8	2,1	3,5	0,2	0,7
Utlendingers kjøp i Norge	6,2	1,7	0,6	3,3	-1,1	-0,2	-1,8	3,2	1,3	2
Konsum i ideelle organisasjoner	1,5	0,3	-1,9	1,1	-0,5	1,4	0	-1,2	0,2	0,2
Konsum i offentlig forvaltning	1,7	1,5	1,2	0,3	-0,2	0,4	-0,3	1,6	0,7	0,5
Konsum i statsforvaltningen	-0,4	1,2	-1,2	0,4	0,4	-0,5	-0,4	1,2	1,2	0,8
Konsum i statsforvaltningen, sivilt	0	1,5	-1,6	0,5	0,6	-0,7	-0,2	1,3	1,1	1
Konsum i statsforvaltningen, forsvar	-3,1	-1	1,4	-0,6	-1,6	1	-2,1	0,9	1,8	-0,6
Konsum i kommuneforvaltningen	4	1,9	3,7	0,3	-0,8	1,2	-0,2	2	0,2	0,1
Bruttoinvestering i fast realkapital	-5,2	6,9	-10,5	6,2	-4	5,6	1,8	0,1	2,4	0,8
Utvinning og rørtransport	-9	11,4	-6,2	4,9	-11,3	11,8	2,8	2,6	7,7	-4,4
Tjenester tilknyttet utvinning	-87,2	-76,9	-90,8	-48,8	46,2	-27,7	-325,3	-166,1	116	-146,4
Utenriks sjøfart	11,7	-29,3	3	15,6	-11	-13,5	-2,3	-22	1,5	-5,9
Fastlands-Norge	-2,5	8,2	-8,8	6,2	-0,9	5	2,6	-0,4	0,1	4,4
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	-0,9	10,3	-1,7	5,6	-0,8	4,7	3,2	2,9	-1,3	3,7
Næringer	-0,2	3,9	-0,6	9,4	-4,2	5,3	-0,6	1	-2,7	4,4
Industri og bergverk	-21,6	0,2	3,8	2,7	-16,2	6	2,3	3,4	4,7	-13,1
Annen vareproduksjon	7	9,9	5,2	6	-2,3	6,3	5,8	-0,3	-2,3	2,1
Tjenester	2,5	2,3	-3,5	12,2	-2,6	4,9	-3,4	1,1	-4,2	8,9
Boliger (husholdninger)	-2,2	22	-3,8	-1,2	5,9	3,7	10	6	0,9	2,6
Offentlig forvaltning	-7,5	1,3	-26,6	8,5	-1,2	6,1	0,3	-11,7	5,3	6,8
Lagerendring og statistiske avvik	320,7	1,9	-406,2	96,1	-27,5	-8	88,9	-42,7	-63,9	165,9
Bruttoinvestering i alt	3,4	6,4	0,2	13,6	-7,4	4,1	10,4	-7,1	-4,5	7,3
Innenlandsk sluttanvendelse	3,1	3,1	0,8	3,1	-1,4	1,7	2,7	-1,3	-0,8	2,2
Etterspørsel fra Fastlands-Norge (ekskl. lagerendring)	2	3,1	-0,8	0,8	0,5	1,6	0,5	0,6	0,4	1,2
Etterspørsel fra offentlig forvaltning	0,5	1,5	-3,2	1,3	-0,3	1,1	-0,2	-0,2	1,2	1,3
Eksport i alt	1,8	-1,1	3,8	-2	-3,1	1,8	-1	-1,5	6,2	-4,3
Tradisjonelle varer	2,5	-0,6	0,8	-2,4	1,6	-2,6	-1,3	5,6	-1	-4,9
Råolje og naturgass	-4,8	-4,4	1,7	-0,9	-8,3	2,5	1	-7,7	11,9	-8
Skip, plattform og fly	-14,4	3,8	79,7	-46,7	-8,4	-11,9	-2,6	53,3	43,7	-39
Tjenester	13,8	3,3	8,3	-0,5	0,2	6,2	-3,5	-1,4	4,9	3,9
Samlet sluttanvendelse	2,7	1,8	1,7	1,5	-1,9	1,7	1,6	-1,4	1,2	0,2
Import i alt	9,9	2,5	4,7	5,7	-1,5	-0,8	7,7	-7,1	1,6	-0,6
Tradisjonelle varer	8,1	5,4	4,9	4,9	-1,5	2,4	3,5	-0,8	-0,5	2,1
Råolje og naturgass	-17,7	-7,2	-26	45,2	-11,1	-27,5	93,9	-47,3	0,2	-7,4
Skip, plattform og fly	-2,9	20,5	-22	7,9	-6,7	-29,3	205	-61,5	3,8	-17,2
Tjenester	16,8	-4	11,1	5,3	-0,3	-1,2	-5,8	-0,2	5,3	-3,2
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	0,7	1,6	0,9	0,3	-2	2,5	-0,3	0,5	1,1	0,5
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	1,9	2,6	0,5	0,4	0,7	0,4	0,4	1,3	0,8	0,6
Oljevirkosomhet og utenriks sjøfart	-3,9	-2,4	2,3	-0,1	-12,8	12	-2,9	-3	2,7	-0,3
Fastlands-Norge (basisverdi)	1,5	2,6	0,4	0,5	0,5	0,4	0,3	1,5	0,8	0,5
Fastlands-Norge utenom offentlig forvaltning	1,5	2,7	0,4	0,5	0,8	0,5	0,2	1,4	0,8	0,4
Industri og bergverk	2,4	2	-1	2,1	1,5	1,3	-0,8	-0,2	1,1	1
Annen vareproduksjon	0,6	2,6	-0,1	-2,3	0,8	2,5	-2,2	3,6	2,8	-1,6
Tjenester inkl. boligjenester	1,6	2,9	0,8	0,8	0,7	-0,1	1	1,3	0,3	0,8
Offentlig forvaltning	1,5	2,2	0,4	0,8	-0,5	0,2	0,6	1,5	0,6	0,7
Produktavgifter og -subsidier	3,9	2,4	1,4	-0,8	2	0,5	0,5	0,5	0,7	1,4

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.9. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindekser. 2009=100**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	102,1	103,4	102,7	101,7	102,1	102,6	103	103,7	103,7	103,4
Konsum i offentlig forvaltning	103	106,7	101,8	102,3	103,9	104,3	106	106,3	106,9	107,7
Bruttoinvestering i fast kapital	102,1	105,4	101,4	102,4	101,7	102,8	104,7	104,9	105,4	106,3
Fastlands-Norge	102,5	106	102,2	102	102,2	103,6	105,4	105,7	106,5	106,1
Innenlandsk sluttanvendelse	102,7	105,1	102,7	103,1	103,3	102,4	106	105,6	104,8	105,1
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	102,4	104,8	102,4	101,9	102,6	103,2	104,3	104,8	105,1	105,1
Ekspert i alt	109,8	122,1	105,5	107,8	109,6	116,4	119,5	120,3	125	124,6
Tradisjonelle varer	105,3	111,8	100,5	105,5	106,2	109,1	113,4	113	111,4	110,1
Samlet sluttanvendelse	104,9	110,1	103,6	104,5	105,2	106,6	110	109,9	111	110,8
Import i alt	100	102,6	99,4	101,5	101,7	100,1	105,2	103,6	103,7	102,3
Tradisjonelle varer	99,4	103,5	97,5	99,9	98,8	101,4	105	103	102,6	103,7
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	106,4	112,5	104,8	105,5	106,3	108,6	111,5	111,8	113,3	113,4
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	103,9	106,5	102,9	103,3	104,3	104,8	106,1	106,9	106,6	106,8

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2.10. **Makroøkonomiske hovedstørrelser. Sesongjustert. Prisindeks. Prosentvis endring fra foregående kvartal**

	Ujustert		Sesongjustert							
	2010	2011	10.1	10.2	10.3	10.4	11.1	11.2	11.3	11.4
Konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner	2,1	1,3	2,6	-1	0,4	0,5	0,4	0,7	0	-0,3
Konsum i offentlig forvaltning	3	3,6	0,7	0,4	1,6	0,4	1,7	0,3	0,5	0,8
Bruttoinvestering i fast kapital	2,1	3,2	2,3	1	-0,7	1	1,9	0,1	0,5	0,9
Fastlands-Norge	2,5	3,4	2,1	-0,2	0,1	1,4	1,8	0,4	0,7	-0,3
Innenlandsk sluttanvendelse	2,7	2,4	3,6	0,4	0,2	-0,9	3,5	-0,4	-0,7	0,3
Etterspørsel fra Fastlands-Norge	2,4	2,3	2	-0,4	0,7	0,6	1	0,5	0,3	0
Ekspert i alt	9,8	11,2	2,8	2,2	1,7	6,2	2,7	0,7	3,9	-0,3
Tradisjonelle varer	5,3	6,2	2,9	5	0,7	2,8	3,9	-0,3	-1,4	-1,1
Samlet sluttanvendelse	4,9	5	3,4	0,9	0,6	1,3	3,1	0	1	-0,2
Import i alt	0	2,7	3,4	2	0,2	-1,6	5,1	-1,5	0,1	-1,3
Tradisjonelle varer	-0,6	4,1	0,3	2,4	-1,1	2,6	3,5	-1,9	-0,4	1
Bruttonasjonalprodukt (markedsverdi)	6,4	5,7	3,4	0,7	0,8	2,1	2,7	0,3	1,3	0,1
Bruttonasjonalprodukt Fastlands-Norge (markedsverdi)	3,9	2,5	2,1	0,4	1	0,4	1,3	0,7	-0,3	0,2

Kilde: Statistisk sentralbyrå.